

Försvarsvilja och gemenskap

Om betydelsen av förtroende och
demokrati för försvarsviljan

Herman Andersson och Christoffer Wedebrand

Herman Andersson och Christoffer Wedebrand

Försvarsvilja och gemenskap

Om betydelsen av förtroende och demokrati för försvarsviljan

Titel	Försvarsvilja och gemenskap – Om betydelsen av förtroende och demokrati för försvarsviljan
Title	The will to defend and community - About the importance of trust and democracy for the will to defend
Rapportnr	FOI-R--5608--SE
Månad	November
Utgivningsår	2024
Antal sidor	51
ISSN	1650-1942
Uppdragsgivare	Försvarsdepartementet
Forskningsområde	Krisberedskap och civilt försvar
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr	A12410
Godkänd av	Daniel Faria
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild: Illustration av Jonas Anderson, Jonas Bok & Bild.

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka sambandet mellan försvarsviljan och olika variabler som kan sägas ha att göra med den sociala sammanhållningen i samhället. Närmare bestämt undersöks sambandet mellan försvarsviljan och förtroendet för svenska myndigheter, förtroendet för svenska politiker, den upplevda tillfredsställelsen med den svenska demokratin samt den förväntade beredskapen i Sverige att hantera ett militärt angrepp (vilket i denna studie ses som en form av förtroende för totalförsvaret som sådant). I flera sammanhang antas dessa variabler påverka försvarsviljan, inte minst i olika inflytelserika offentliga publikationer på totalförsvarsområdet.

Försvarsviljan som sådan undersöks ur tre olika perspektiv, dels i meningen åsikten att Sverige som land borde göra väpnat motstånd vid ett militärt angrepp (allmän försvarsvilja), dels i meningen villigheten att själv delta i försvaret i antingen en stridande eller icke-stridande roll i båda fallen med fara för livet (personlig försvarsvilja).

Studiens resultat vilar på data från en omfattande enkätundersökning utförd av Statistikmyndigheten (SCB) på uppdrag av Totalförsvarets forskningsinstitut. För att undersöka relationen mellan de olika formerna av försvarsvilja och sagda variabler används olika statistiska metoder (bivariata z-tester samt bi- och multivariat ordinal logistisk regression).

Studiens huvudsakliga slutsats är att sambandet mellan försvarsviljan och den sociala sammanhållningen inte är så starkt som ofta antas. De identifierade statistiskt signifikanta sambanden framstår som förvånansvärt få mot bakgrund av de påståenden som har framförts enligt ovan. Även när det faktiskt föreligger samband som är signifikanta i rent statistisk mening framstår de ändå ofta som praktiskt icke-signifikanta, då skillnaderna i försvarsvilja mellan olika grupper är tämligen små (ibland mycket små).

Nyckelord: Försvarsvilja, allmän, personlig, förtroende, myndigheter, politiker, totalförsvaret, demokrati.

Summary

The purpose of this study is to examine the relationship between the will to defend and variables indicating social cohesion in society. In several contexts, these variables are assumed to influence the will to defend, not least in influential documents in the field of total defence. More specifically, the relationship is examined between the will to defend and trust in Swedish authorities, trust in Swedish politicians, the perceived satisfaction with Swedish democracy and the expected preparedness in Sweden to deal with a military attack (which in this study is seen as a form of trust in total defence as such).

The will to defend is studied from three different perspectives, namely as the opinion that Sweden as a country should offer armed resistance in the event of a military attack (general will to defend), as well as in the sense of an individual's own willingness to participate in the defence in either a combatant or non-combatant role, in both cases with danger to one's own life (personal will to defend).

The study's results rest on data from an extensive survey carried out by Statistics Sweden (SCB) on behalf of the Swedish Defence Research Institute. To examine the relationship between the different forms of will to defend and said variables, various statistical methods are used (bivariate z-tests and bi- and multivariate ordinal logistic regression).

The study's main conclusion is that the connection between the will to defend and social cohesion is not as strong as is often assumed. Identified statistically significant correlations appear surprisingly few against the background of statements that have been made numerous times, as mentioned above. Even when there are correlations that are significant in a purely statistical sense, they often appear to be practically non-significant, as the differences in will to defend between different groups are quite small (sometimes very small).

Keywords: Will to defend, general, personal, trust, agencies, politicians, total defence, democracy.

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
1.1	Syfte, frågeställning och målgrupp	7
1.2	Metod	8
1.2.1	Statistiska metoder	8
1.2.2	Statistisk och praktisk signifikans	9
1.3	Läsanvisning och disposition	10
1.4	Avgränsningar	10
2	Försvarsviljan som studieobjekt	11
2.1	Begreppet försvarsvilja	11
2.2	Att mäta försvarsviljan	14
3	Föreställningar om försvarsviljan	16
4	Enkätundersökningens frågor och studiens avgränsningar	20
4.1	Frågor om försvarsvilja	20
4.2	Frågor om social sammanhållning	21
4.3	Avgränsningar	22
5	Övergripande resultat från enkätundersökningen	24
6	Försvarsviljans drivkrafter	26
6.1	Om de statistiska metoderna	26
6.2	Förtroende för myndigheter	27
6.3	Förtroende för politiker	30
6.4	Tillfredsställelse med demokratin	32
6.5	Förtroende för totalförsvaret	34
6.6	Multivariat analys	36
7	Slutsatser och diskussion	39
8	Referenser	42
	Appendix	44
	Försvarsvilja och förtroende för svenska myndigheter	44
	Allmän försvarsvilja	44
	Personlig försvarsvilja	45
	Försvarsvilja och förtroende för svenska politiker	46
	Allmän försvarsvilja	46
	Personlig försvarsvilja	47
	Försvarsvilja och tillfredsställelse med den svenska demokratin	48
	Allmän försvarsvilja	48
	Personlig försvarsvilja	49
	Försvarsvilja och förväntad beredskap militärt angrepp	50
	Allmän försvarsvilja	50
	Personlig försvarsvilja	51

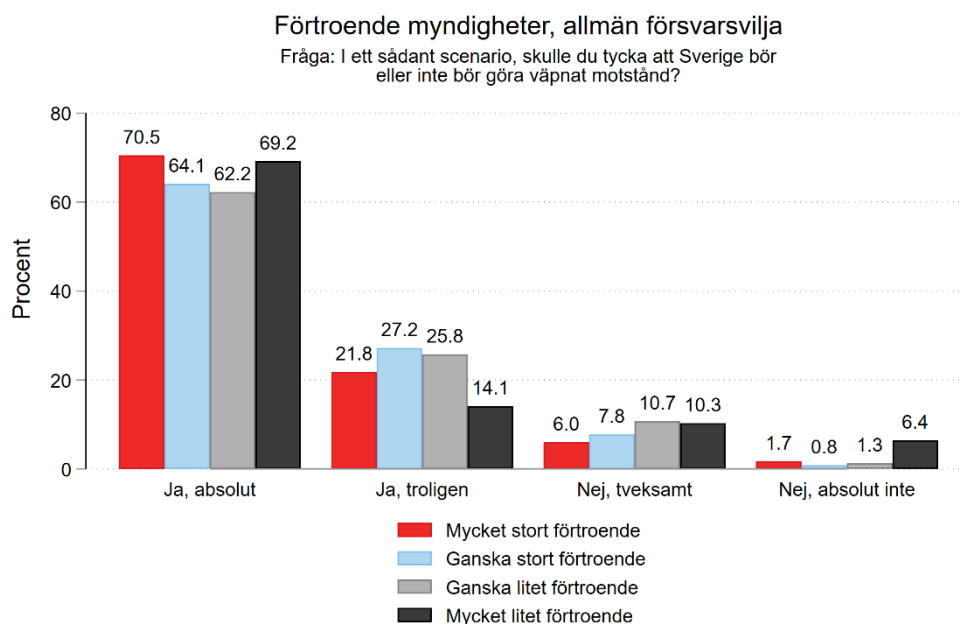
1 Inledning

Den här studien handlar om hur svenskarnas försvarsvilja hänger samman med deras förtroende – för landets myndigheter, politiker och totalförsvaret – och deras tillfredsställelse med den svenska demokratin. I flera sammanhang framförs påståenden inte bara om försvarsviljans stora vikt för totalförsvaret utan också att den hänger nära samman med variabler som dessa. Kanske ligger det intuitivt nära tillhands att göra en sådan koppling, men tyvärr framstår ofta dessa utsagor som bristfälligt underbyggda.

Längre fram i rapporten diskuteras hur olika aktörer antar att variabler som de nämnda påverkar försvarsviljan. Ett exempel kan dock nämnas redan nu. I Försvarsmaktens och Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps (MSB) samlade bedömning av förmågan inom totalförsvaret (2023, s. 11) hävdar myndigheterna att befolkningens försvarsvilja ”är en grundförutsättning för ett välfungerande totalförsvaret” och listar (s. 24) ett antal ”markörer” på försvarsviljan. Markörerna innefattar bland annat människors tillit till myndigheterna. Det finns emellertid anledning att vara försiktig i uttalandena om vad som stärker respektive försvagar försvarsviljan, liksom mer allmänt i att framföra påståenden om försvarsviljans stora vikt för totalförsvaret. Varsamheten är påkallad av flera skäl, däribland:

- Felaktiga antaganden om vilka variabler som driver försvarsviljan riskerar att leda till ineffektiva eller rent verkningslösa åtgärder vid försök att stärka densamma.
- Det som spelar roll för totalförsvaret är förmodligen hur människor beter sig snarare än varför de handlar som de gör. Även om försvarsviljan kan vara en viktig drivkraft till ett försvarsstödande beteende kan säkerligen även andra motiv spela roll. Ur detta perspektiv måste inte svag försvarsvilja inom vissa grupper eller vid vissa situationer alltid vara ett problem ur försvarssynpunkt. Detta så länge som de andra motiven föreligger och leder till ett önskvärt beteende.
- Om även andra motiv kan ligga till grund för ett försvarsstödande beteende har samhällets offentliga institutioner fler instrument till sitt förfogande för att förmå människor att bete sig på önskvärt sätt än att bara stärka deras försvarsvilja. Insikten om detta riskerar att skymmas vid en överbetoning av försvarsviljans betydelse.
- Stort förtroende måste inte vara bra och litet förtroende behöver inte vara dåligt. I varje fall inte ur försvarssynpunkt. Ett omotiverat stort förtroende för totalförsvaret och aktörer med ansvar inom området kan leda till att det inte ställs folkliga krav på nödvändiga satsningar för att stärka försvaret. Ur detta perspektiv är det viktigt att förtroendet också är förtjänat om det ska höjas för att stärka försvarsviljan.
- Det går att fråga sig hur allmänhetens förtroende för myndigheter och politiker påverkas om dessa aktörer utan god grund framför påståenden om försvarsviljan, som att den beror av förtroendet för dessa myndigheter och politiker.

En enkel graf kan redan nu visa hur det inte utan vidare går att sätta likhetstecken mellan stort förtroende och stark försvarsvilja. I en omfattande enkätundersökning (se avsnitt 1.2) ombads respondenterna att svara på en fråga om Sverige borde göra väpnat motstånd vid ett militärt angrepp, det som ibland kallas allmän försvarsvilja. Respondenterna fick även svara på en fråga om deras förtroende för hur landets myndigheter sköter sitt arbete. Som framgår av figur 1 nedan var respondenterna med minst förtroende lika benägna att svara att Sverige ”absolut” borde göra väpnat motstånd som de med störst förtroende.

Figur 1: Allmän försvarsvilja, förtroende för svenska myndigheter

Kort sagt kan inte betydelsen av förtroende (med flera variabler) för försvarsviljan tas för given. Det verkar inte vara så enkelt som att det rör sig om ett linjärt samband, där ett stegrad förtroende alltid finner sin motsvarighet i en starkt försvarsvilja.

Vad vore då en framkomlig väg om målet är att stärka försvarsviljan? På ett grundläggande plan framstår en variabel (vilken den än är) som betydelsefull om den uppvisar ett starkt samband med variationer i försvarsviljan. Exempelvis på så vis att människor med stort förtroende för myndigheterna också uppvisar tydligt starkare försvarsvilja än andra. Men detta räcker inte. Dessutom krävs att variabeln skiljer sig åt mellan tillräckligt stora grupper inom befolkningen och att den dessutom går att ändra på meningsfulla sätt. För om nästan alla människor redan har stort förtroende skulle den samlade inverkan på försvarsviljan vara mycket liten genom att höja förtroendet hos dem med litet. Om förtroendet dessutom inte visar sig gå att förändra i nämnvärd utsträckning framstår det som lämpligare att lägga resurser på andra typer av åtgärder.

Om försvarsviljan verkligen är så viktig som påstås (se Wedebrand & Jonsson 2021 för en sammanställning av diskussionerna i offentliga publikationer) är det viktigt att stanna upp och tänka efter. Det duger inte att bara förutsätta att försvarsviljan är starkt kopplad till eller rentav beroende av vissa andra variabler, som olika former av förtroende. Istället behöver påståendena underbyggas av gedigna empiriska undersökningar.

1.1 Syfte, frågeställning och målgrupp

Syftet med denna studie är att undersöka sambandet mellan försvarsviljan och ett antal variabler som kan sägas ha att göra med den sociala sammanhållningen i samhället. Närmare bestämt är syftet att undersöka sambandet mellan försvarsviljan och förtroendet för svenska myndigheter, förtroendet för svenska politiker, den upplevda tillfredsställelsen med den svenska demokratin samt den förväntade beredskapen i Sverige att hantera ett militärt angrepp (vilket i denna studie ses som en form av förtroende för totalförsvaret som sådant).

Försvarsviljan som sådan undersöks ur tre olika perspektiv, dels i meningen åsikten att Sverige som land borde göra väpnat motstånd vid ett militärt angrepp (allmän försvarsvilja), dels i meningen villigheten att själv delta i försvaret i antingen en stridande eller icke-stridande roll i båda fallen med fara för livet (personlig försvarsvilja).

Det ska understrykas att syftet med studien inte är att undersöka orsakssamband (se särskilt avsnitt 1.2.1 för en diskussion om kausalitet), exempelvis om stort förtroende för myndigheterna kausalt leder till en starkare försvarsvilja. Syftet är bara att undersöka vilka statistiskt signifikanta samband som föreligger och – i den mån så är fallet – om de också framstår som praktiskt signifikanta (se särskilt avsnitt 1.2.2 för en diskussion om detta).

Syftet motiveras av att faktorer som dessa ofta föreställs påverka försvarsviljan, se kapitel 3, samtidigt som dessa antaganden i dagsläget framstår som bristfälligt underbyggda. För att uppfylla syftet försöker denna studie besvara följande frågeställning:

- Har grupper som uppger ett relativt sett större förtroende (för myndigheter, politiker eller totalförsvaret) eller större tillfredsställelse med demokratin en starkare försvarsvilja jämfört med grupper som uppger mindre förtroende eller nöjdhet?

Studien är framtagen på uppdrag av Försvarsdepartementet inom ramen för projekt *Samhällets beredskap inför kris och krig* (SABEK) och är framförallt avsedd som ett underlag för tjänstemän och politiker som arbetar med att utveckla Sveriges totalförsvaret. Enligt den av regering och riksdag beslutade inriktningen ska det civila försvaret bidra till att stärka försvarsviljan (Regeringskansliet, odaterad). Men detta förutsätter kunskaper om hur försvarsviljan hänger samman med andra variabler. Förhoppningsvis kan studiens resultat även bidra till den akademiska forskningen på området.

1.2 Metod

Studien vilar på data från en enkätundersökning genomförd av Statistikmyndigheten (SCB) på uppdrag av FOI under hösten 2022. Enkätundersökningens tillvägagångssätt har redan beskrivits utförligt på annat håll (se Wedebrand et al. 2023; Wedebrand & Andersson 2023).

Enkäten gick ut till 5 050 personer och totalt inkom 1 810 svar, vilket innebär en svarsfrekvens på omkring 36 %. Undersökningens målpopulation, alltså den grupp som studerades och som ovan benämns ”svenskarna”, bestod av alla som när enkäten skickades ut var folkbokförda i Sverige och som dessutom var 18 år eller äldre.

Med andra ord behövde inte respondenterna vara svenska medborgare. Inte heller fanns det någon övre åldersgräns. Detta breda urval motiveras av att alla människor som bor i Sverige är viktiga för totalförsvaret, både genom att de är skyddsvärda i deras egen rätt och genom att de kan bidra till och påverka denna verksamhet på olika sätt. Med denna målpopulation omfattade urvalsramen runt 8,3 miljoner individer.

1.2.1 Statistiska metoder

För att besvara studiens frågeställning används olika statistiska metoder – närmare bestämt z-tester och ordinal logistisk regression. Metoderna förklaras i korthet nedan. Hur den logistiska regressionen ska tolkas utvecklas i kapitel 6.

Z-testerna används i ett första och översiktligt steg av studiens analys, där svarsalternativen på enkätens frågor slås samman så att de bildar positiva/jakande respektive negativa/nekande svar istället för de ursprungliga svarsalternativens glidande skala. För att så enkelt som möjligt förklara tillvägagångssättet används här viljan att ta en stridande roll och förtroendet för myndigheterna som exempel. Som sagt börjar analysen med att svarsalternativen slås samman, så att respondenterna kan vara antingen villiga att delta i försvaret eller ovilliga,¹ samt så att de kan ha antingen stort eller litet förtroende för myndigheterna.² Med hjälp av z-testet undersöks om andelen som säger sig vara villiga att ta en stridande roll skiljer sig mellan de som har stort respektive litet förtroende. Samma

¹ Sammanslagning av alternativ mycket/ganska samt inte alls/inte särskilt villig.

² Sammanslagning av alternativ mycket/ganska stort samt mycket/ganska litet förtroende.

analys görs för samtliga beroende variabler (de olika försvarsviljetyperna) och oberoende variabler (förtroendeformerna och tillfredsställelsen med demokratin).

Fördelen med z-testet är att det är relativt enkelt att visualisera och tolka. Nackdelen är att inte all tillgänglig data används när svarsalternativen slås samman. Exempelvis skulle det kunna vara så att de med störst eller minst förtroende skiljer sig mot övriga, men att dessa skillnader inte framkommer när de slås samman med de två övriga betydligt större grupperna. Därför används även metoden ordinal logistisk regression. I det följande används återigen förtroendet för myndigheterna som klargörande exempel. Den logistiska regressionen svarar på frågan om de med störst förtroende för myndigheterna (alltså mycket stort förtroende) är mer sannolika att uppvisa en starkare försvarsvilja än övriga grupper (de med ganska stort, ganska litet eller mycket litet förtroende). Även här görs motsvarande analys för samtliga beroende och oberoende variabler.

I ett sista steg av analysen genomförs en multivariat ordinal logistisk regression, där inverkan av samtliga oberoende variabler undersöks samtidigt. Det finns skäl att anta att de oberoende variablerna samvarierar med varandra på olika sätt, vilket i så fall gör det svårt att avgöra vilken av dem som driver skillnaderna i grad av försvarsvilja. Men genom att genomföra en multivariat regression är det möjligt att kontrollera för sådana eventuella överlappande effekter. Den multivariata regressionen svarar på frågan om de med störst förtroende för myndigheterna (eller de som är mest tillfredsställda med demokratin, och så vidare) är mer sannolika att uppvisa en starkare försvarsvilja jämfört med övriga, även vid kontroll för inverkan av övriga undersökta oberoende variabler. Hur denna multivariata regression ska tolkas beskrivas mer ingående i avsnitt 6.5.

Det måste understrykas att ingen av de valda metoderna kan svara på frågan om det finns ett orsakssamband mellan de oberoende variablerna och försvarsviljan. Att fastställa ett orsakssamband ligger utanför studiens syfte och frågeställning. Metoderna kan bara svara på frågan om det finns skillnader mellan grupper – ja eller nej – inte vad skillnaderna beror på. Metoderna kan heller inte svara på frågan om det är stort förtroende som eventuellt leder till stark försvarsvilja eller om det är stark försvarsvilja som leder till stort förtroende.

1.2.2 Statistisk och praktisk signifikans

Två centrala begrepp i denna studie är statistisk och praktisk signifikans. De statistiska metoderna som beskrivs i avsnittet ovan används för att undersöka om det finns statistiskt signifikanta skillnader i försvarsvilja mellan olika grupper. I denna studie innebär statistisk signifikans att den iakttaga skillnaden mellan grupperna sannolikt inte beror på slumpen, det vill säga att det faktiskt kan antas förhålla sig på detta sätt i studiepopulationen i stort.

Det går aldrig att helt utesluta att skillnaderna ändå beror på slumpen, men allmänt brukar en signifikansnivå på 5 % eller lägre anses vara tillräckligt för att dra slutsatsen att det finns en verklig skillnad mellan två grupper. 5-procentnivån är också tröskeln för uttalanden om signifikans i denna studie. Det innebär att vid varje enskilt statistiskt test är det 5 % sannolikhet att eventuella skillnader grundar sig i slumpens inverkan.

En skillnad mellan olika grupper kan vara statistiskt signifikant utan att för den sakens skull också vara praktiskt signifikant (närliggande begrepp är ekonomisk signifikans och effektstorlekar). Enkelt uttryckt avses med praktisk signifikans om de iakttaga skillnaderna är tillräckligt stora för att spela någon roll i praktiken.

Statistisk signifikans är i grunden en matematisk fråga vilket gör att det finns väl etablerade metoder för att avgöra när något är signifikant eller inte. Praktisk signifikans är istället någonting mer subjektivt som beror på kontexten. En procentenhets skillnad kan i ett sammanhang vara väldigt betydelsefullt men i ett annat vara helt marginellt. I exempelvis en enkätundersökning om vilket parti man skulle rösta på om det vore val i dag kan en eller några procentenheter ha stor betydelse. Det kan bestämma om ett parti klarar riksdagsspärren, vem som blir statsminister och den förda politiken under de kommande fyra åren. I det sammanhanget kan även små skillnader vara praktiskt signifikanta. Det är

däremot inte lika självklart att en ökning på några procentenheter i andelen villiga att ta en stridande roll är tillräckligt för att ha en avgörande betydelse för totalförsvaret.

Ett ytterligare exempel kan illustrera skillnaden mellan statistisk och praktisk signifikans. Anta att en spekulant utvärderar två bilar för att avgöra vilken av dem som ska köpas. Genom mätningar går det att konstatera att bil A har en statistiskt signifikant lägre bränsleförbrukning än bil B. Givet den tänkta mängden körning gör det att bränslekostnaden kommer att vara 800 kronor lägre med bil A jämfört med bil B per år. Men om bil A samtidigt är 200 000 kronor dyrare i inköp går det också att konstatera att skillnaden i bränslekostnad är obetydlig sett till totalkostnaden och därför inte bör avgöra köpet av bil. Det kan alltså finnas en statistiskt signifikant skillnad i bränsleförbrukning (bil A har en lägre bränsleförbrukning) även om den inte är praktiskt signifikant (800 kronor per år är lite jämfört med en inköpsskillnad på 200 000 kronor). Med andra ord svarar statistisk och praktisk signifikans på helt olika frågor: Finns det skillnader respektive spelar de någon roll?

1.3 Läsanvisning och disposition

I kapitel 2 diskuteras försvarsviljan begreppsligt. Därefter, i kapitel 3, redovisas vissa föreställningar om försvarsviljan som kommer till uttryck i olika former av offentliga publikationer och i den allmänna debatten. I kapitel 4 presenteras frågorna i FOI:s enkätundersökning och några avgränsningar i studien motiveras. Sedan, i kapitel 5, sammanfattas några övergripande resultat från undersökningen. I kapitel 6 presenteras studiens analys och resultat. Avslutningsvis, i kapitel 7, förs en kritisk diskussion kring resultaten och det framförs även vissa förslag på framtida undersökningar.

Delar av texten i denna rapport är relativt teknisk och kan vara svårtillgänglig för den som inte är van vid att läsa kvantitativa studier. De statistiskt tekniska delarna av rapporten är i huvudsak koncentrerade till kapitel 6. Läsare som saknar en bakgrund inom statistik kan läsa det kapitlet mer översiktligt alternativt gå direkt vidare till kapitel 7 för att ta del av studiens slutsatser och diskussion som sammanfattar de viktigaste resultaten.

1.4 Avgränsningar

Föreställningarna om vad som driver försvarsviljan är flera (se kapitel 3). Dessutom kan försvarsviljan som sådan brytas ned i flera olika underliggande typer (se kapitel 2). Åtminstone i teorin är det tänkbart att en viss typ av försvarsvilja (som villigheten att ställa upp i en stridande roll i försvaret av Sverige) påverkas av en viss variabel men att det inte gäller andra försvarsviljetyper. Sammantaget blir antalet möjliga variabelkombinationer mycket stort. Av skäl som utvecklas i avsnitt 4.3 är denna studie avgränsad till förtroendet för myndigheter, politiker och totalförsvaret (i meningen den förväntade beredskapen i Sverige att hantera ett militärt angrepp) samt tillfredsställelsen med den svenska demokratin.

2 Försvarsviljan som studieobjekt

I det här kapitlet presenteras den förståelse av begreppet försvarsvilja som används i denna studie. Tolkningen vilar på en analys av historiska källor och har redan tidigare föreslagits i studien *Försvarsvilja i teori och praktik: Om försvarsviljans betydelse* (se Wedebrand & Jonsson 2021), som kapitlet i mångt och mycket är en sammanfattning av. Avslutningsvis diskuteras det meningsfulla i att försöka mäta försvarsviljan statistiskt redan i fredstid.

2.1 Begreppet försvarsvilja

Försvarsviljebegreppet har djupa historiska rötter i det svenska totalförsvaret. Det började ta särskild plats genom 1953 års så kallade Mossbergsska utredning (efter utredningens ordförande Ejje Mossberg). Utredningen låg till grund för Sveriges första fredstida myndighet inom det psykologiska försvaret, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Beredskapsnämnden och dess efterträdare – Styrelsen för psykologiskt försvar – belyste försvarsviljan både teoretiskt och empiriskt genom olika undersökningar.

I dag omnämns försvarsviljan i åtskilliga offentliga publikationer på totalförvarsområdet, som särskilt framgår av kapitel 3. Men samtidigt som försvarsviljan framhålls som mycket viktig för totalförsvaret och det även framförs en mängd påståenden om vad som driver den åt endera hållet sägs sällan i klartext vad som menas med begreppet (se Wedebrand & Jonsson 2021 för en genomgång av detta, läget synes i stort oförändrat sedan studien publicerades). Det var denna oklarhet som låg bakom det definitionsförslag som sedermera framfördes av forskare vid FOI och som presenteras nedan.

Med start redan i Mossbergsska utredningen försökte man mäta försvarsviljan genom följande enkätfråga (SOU 1953:27, s. 210): ”Antag att Sverige anfallas. Anser Ni att vi böra göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?” Samma fråga ställdes sedan återkommande av det psykologiska försvarets myndigheter, så även i dag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i myndighetens opinionsundersökningar (se MSB 2020). Dessutom försökte Beredskapsnämnden och dess efterträdare bringa klarhet i försvarsviljan som begrepp genom ett antal kvalitativt orienterade studier.

Var kom myndigheternas intresse för försvarsviljan ifrån? En del av svaret ligger antagligen i att det stod inskrivet i instruktionen för det psykologiska försvarets krigsorganisation – Statens upplysningscentral – att organet skulle bevara och stärka befolkningens försvarsvilja. Upplysningscentralens verksamhet skulle planläggas redan i fred av Beredskapsnämnden, som alltså även själv men på ett indirekt sätt var ålagd att ägna sig åt försvarsviljan. Därmed var det angeläget att någotsånär rama in begreppet (se diskussion i Modéer 1974; Törnqvist 1975). Men rimligen grundade sig intresset även i att försvarsviljan uppfattades vara mycket viktig i dess egen rätt.

Genom ovan nämnda enkätfråga fanns visserligen ett etablerat mått på försvarsviljan, men samtidigt gick åsikterna isär om hur försvarsviljan borde förstås som begrepp och hur den förhöll sig till närliggande uttryck som motståndanda och stridsvilja. I denna mening verkar måttet på försvarsviljan ha föregått förståelsen av vad den är för något. Trots oenigheten om försvarsviljans innebörd verkar dock vissa beståndsdelar i begreppet ha varit vanligare än andra (för en utförlig genomgång se Wedebrand & Jonsson 2021).

Enligt ovan har ett definitionsförslag av försvarsviljebegreppet föreslagits i en tidigare studie från FOI (se Wedebrand & Jonsson 2021) som lyder enligt följande:

- Att ha försvarsvilja är att i ett försvarsrelaterat syfte vara benägen till att handla eller tycka på vissa sätt.

Definitionsförslaget är medvetet brett genom att inte vara avgränsat till bara vissa typer av handlingar (det kan röra sig om både militära och civila bidrag till försvaret) eller situationer (det går alltså att tala om försvarsvilja både i fred, vid krigshot, pågående krig och ockupation efter ett förlorat krig med mera). Även på andra sätt är definitionsförslaget brett,

bland annat genom att täcka in både den så kallade allmänna och personliga försvarsviljan (se mer om dessa nedan och även om den understödjande försvarsviljan).

Samtidigt är inte förslaget hur brett som helst utan tar ställning för några viktiga saker: Försvarsviljan förstås alltså som en fråga om både syfte och benägenhet och dessutom som en fråga om både handlingar och åsikter. Att det måste föreligga ett försvarsrelaterat syfte innebär att en person för att kunna sägas ha försvarsvilja måste drivas av en målsättning att bidra till försvaret av det egna landet (eller dess bundsförvanter) vid ett angrepp, eller av att bidra till landets försvarsförmåga innan angreppet är ett faktum. Benägenhetsaspekten innebär att det inte är de faktiska handlingarna eller åsikterna vid en given tidpunkt som gör någon försvarsvillig (exempelvis genom att delta i en väpnad motståndsrörelse eller samtycka till att Sverige använder militära medel mot ett annat land) utan dispositionen eller tendensen till att göra och tycka detta när det väl gäller. Genom att försvarsviljan tolkas i benägenhetstermer är den i teorin möjlig att mäta även i fredstid, vilket inte annars vore fallet, då det endast vore meningsfullt att tala om försvarsvilja vid skarpt läge.

Om det uppstår behov av att närmare klargöra vilken typ av försvarsvilja som avses kan begreppet med fördel användas tillsammans med andra och mer konkreta uttryck. Historiskt har man inom det psykologiska försvaret skiljt mellan vad som då kallades den allmänna respektive den personliga försvarsviljan. Den allmänna försvarsviljan hade att göra med människors åsikter om Sverige borde göra väpnat motstånd om landet angrips av främmande makt. Ovan citerad enkätfråga mätte således denna form av försvarsvilja. Den personliga försvarsviljan hade istället att göra med människors villighet att själva ställa upp i försvaret (se framförallt Törnqvist 1975). I studien från FOI (Wedebbrand & Jonsson 2021) argumenterade författarna för att ytterligare en typ av försvarsvilja borde lyftas fram, nämligen vad som i studien kallades den understödjande försvarsviljan och som avsågs fånga in sådant som den vikt som människor tillmäter olika delar av totalförsvaret (militärt, civilt och psykologiskt försvar) och hur mycket pengar det borde tilldelas.

Försvarsviljetyperna kan beskrivas mer koncist enligt punktlistan nedan. Denna studie tar fasta på de två första försvarsviljetyperna, alltså den allmänna och personliga försvarsviljan. Av kapitel 4 framgår hur de mättes genom enkätens frågor.

- **Allmän försvarsvilja**, individens benägenhet att tycka att det egna landet bör göra motstånd om det utsätts för statlig antagonism, exempelvis genom att hävda sig med vapen vid ett militärt angrepp.
- **Personlig försvarsvilja**, individens benägenhet att ställa upp som personlig resurs inom en verksamhet som ska bedrivas under höjd beredskap och krig, exempelvis genom att delta i en väpnad motståndsrörelse eller omhänderta internflyktingar.
- **Understödjande försvarsvilja**, handlingar och åsikter som inte faller inom ramen för den personliga eller allmänna försvarsviljan, men som en individ likväl kan vara benägen till i syfte att bidra till det egna landets försvarsförmåga eller faktiska försvar mot en angripare, exempelvis en acceptans av höjda försvarsutgifter.

Definitionsförslaget ovan gör inte anspråk på att vara den enda sanna eller rimliga definitionen av begreppet försvarsvilja. Det rör sig endast om ett förslag, som dock vilar på en analys av historiska källor. Förhoppningsvis är därför inte definitionen för vid eller snäv i förhållande till ett tidigare förekommande språkbruk, vilket i så fall kan anses tala för dess rimlighet. Hur än försvarsviljebegreppet förstås går det att argumentera för att det viktigaste med definitionen är att den hjälper totalförsvarsplaneringen framåt. Alltså att den hjälper till att tillgodose de praktiska behov som gör att aktörer inom totalförsvaret från första början intresserar sig för och uttalar sig om försvarsviljan. Det finns många tänkbara praktiska behov, som att Sveriges försvarssatsningar innan krig och försvarsansträngningar under krig uppfattas som legitima av befolkningen, samt att människor själva innan och under krig

uppvisar ett beteende som stärker försvaret. Förhoppningsvis kan definitionsförslaget och förslaget till operationaliseringar bidra till behov som dessa.³

I texter från både regeringen, Förvarsberedningen och myndigheterna framförs ofta påståenden om att försvarsviljan hänger nära samman med variabler som på olika sätt har att göra med vad som kan kallas den sociala sammanhållningen i samhället. I kapitel 3 ges flera exempel på detta. En annan vanligt förekommande föreställning är att allmänhetens försvarsvilja är en helt avgörande pusselbit för totalförsvarsbygget (för en utförlig genomgång av detta se Wedebrand & Jonsson 2021). Så har exempelvis regeringen (prop. 2020/21:30, s. 156) uttryckt att folkförankring och en stark vilja att försvara Sverige är en ”förutsättning för totalförsvarets krigsavhållande uppgift.” Ett annat exempel kommer från Förvarsberedningens rapport (s. 243) från år 2023:

Förvarsberedningen understryker försvarsviljans fundamentala betydelse för vårt lands försvar och för ett fungerande totalförsvar. Totalförsvaret bygger på befolkningens försvarsvilja, dess engagemang, förmåga att utstå umbäranden och gemensamma motståndskraft under höjd beredskap och krig.

Om försvarsviljebegreppet förstås på det sätt som föreslås ovan väcks emellertid frågor om vilken betydelse försvarsviljan har för totalförsvaret (Wedebrand & Jonsson 2021). Dess stora vikt i sammanhanget kan då inte i alla avseenden tas för självklar, åtminstone inte om vad som avses är människors personliga bidrag, alltså den personliga försvarsviljan. Skälet är att det som spelar roll för Sveriges försvarsförmåga förmodligen är hur människor beter sig snarare än varför de gör så. Något förenklat är det viktiga att människor fortsätter att gå till jobbet inom samhällsviktig verksamhet även under krig och upprätthåller sådant som energiförsörjning, sjukvård och i förlängningen ett verkningsfullt militärt försvar. Så länge människor uppvisar ett sådant försvarsstödande beteende spelar deras närmare bevekelsegrunder därtill antagligen mindre roll. Svag försvarsvilja inom vissa sociala grupper eller samhällssektorer måste därför inte vara en katastrof ur försvarssynpunkt, förutsatt att det föreligger även andra motiv som förmår människor att bete sig på ett sätt som stärker försvaret. Dessa andra motiv kan tänkas vara av mycket olika art och skifta drastiskt mellan olika personer – det kan röra sig om alltifrån ekonomisk ersättning, socialt tryck eller en upplevelse av meningsfullhet och stabilitet av att kunna gå till jobbet i en så kaotisk situation som ett krig. Med ett perspektiv som pekar på betydelsen av det försvarsstödande beteendet snarare än bara försvarsviljan erbjuds också fler möjligheter för de offentliga institutionerna att förmå människor att bete sig på önskvärt – alltså försvarsstödande – sätt än att bara stärka deras försvarsvilja.

Avslutningsvis måste det framhållas hur försvarsviljan inte bara är relevant på det inhemska planet. Med tanke på att Sverige på djupgående sätt samverkar med andra länder på det säkerhetspolitiska området, framförallt genom Nato och EU, både kan och bör försvarsviljan förstås även ur ett internationellt perspektiv (Wedebrand et al. artikelmanus). Till skillnad från hur det såg ut tidigare inom totalförsvaret är det inte längre bara det som ryms inom statens gränser som ska försvaras, utan en väsentligt större gemenskap bestående av många länder. Mot bakgrund av denna inriktning vore en rent inhemskt (alltså svensk) orienterad förståelse av försvarsviljan alldeles för snäv. Det sagt är denna studie likväl avgränsad till den sociala sammanhållningens betydelse för just en inhemsk försvarsvilja, men för framtida studier vore det intressant att titta på sådant som hur upplevelsen av gemenskap med andra länder hänger samman med viljan att försvara dem. Hur svenskarnas internationella försvarsvilja ser ut om ett nordiskt grannland angrips har redan redovisats i en studie från FOI (Wedebrand & Andersson 2023).⁴

³ Operationaliseringarna svarar mot nämnda behov på följande sätt: Allmän försvarsvilja, rör försvarsansträngningar under krig; personlig försvarsvilja, rör människors eget beteende; understödjande försvarsvilja, rör bland annat försvarssatsningar innan krig.

⁴ Resultaten i refererad rapport är rent deskriptiva och inte nedbrutna på olika grupper. Den internationella försvarsviljan framstår som svagare än den inhemska i både ”allmän” och ”personlig” mening. Den understödjande försvarsviljan undersöktes inte ur detta internationella perspektiv i enkäten.

2.2 Att mäta försvarsviljan

Det råder delade meningar om möjligheten att mäta försvarsviljan. En förekommande kritik är att statistiska mätningar i fredstid inte säger mycket om hur människor kommer att agera i skarpt läge, när det råder höjd beredskap och krig. Ett exempel på denna kritik kommer från Försvarsberedningens rapport från år 2023 (s. 244):

Försvarsvilja är [...] ett mångbottnat fenomen. Statistiska mätningar säger inte mycket om hur människor faktiskt kommer bete sig i händelse av krig, vilket sannolikt är beroende av kontextuella faktorer.

Redan i Mossbergsska utredningens undersökning från 1950-talet uttrycktes tveksamhet. I samband med redovisningen av svaren på frågan om Sverige borde göra väpnat motstånd vid anfall från främmande makt framhöll man att (SOU 1953:27, s. 210–211):

[...] procentalen måste tolkas med försiktighet. [...] Det är tänkbart att den inställning som här gjort sig gällande, skulle förskjutas i ett verkligt (och inte inbillat) krigsläge. Det kan vara fråga om ett oreflekterat svar på en fråga som många av de intervjuade inte bearbetat, intellektuellt eller känslomässigt.

Likväl menade utredningen att siffrorna sade något väsentligt (SOU 1953:27, s. 211), för:

Även om motståndslinjen dominerar endast som en läpparnas bekännelse, så är detta inget trivialt resultat. Motståndsparollen skulle dela med andra paroller, utfärdade av myndigheter och auktoriteter, den egenskapen att uppfattas som norm för handlande och tänkande. Normer efterlevs långt ifrån alltid, men de torde sällan vara helt utan effekt. Det normenliga beteendet, i detta fall motstånd mot anfall, får ett visst förspång framför andra handlingsalternativ.

Frågan om hur meningsfullt det är att försöka mäta försvarsviljan kräver en särskild diskussion i detta sammanhang, eftersom en sådan mätning är helt central för denna studies metod. Frågan rymmer många aspekter, som: Av vilken anledning går det inte att mäta, om nu så är fallet? Om det går att mäta andra attityder än försvarsviljan, varför då i så fall?

Möjligheten att mäta försvarsviljan statistiskt beror på vilken innebörd som tillskrivs begreppet. I denna studie förstås försvarsvilja som ett slags benägenhet, tendens eller drivkraft. Kort sagt som en attityd. Enligt denna förståelse förutsätter inte försvarsvilja att en person i en given situation faktiskt också handlar på ett visst sätt eller ger uttryck för åsikten att någonting visst måste göras i den givna situationen. Det räcker med benägenheten att göra det. Ur detta perspektiv kan en person ha försvarsvilja redan i fred. Författarna till denna studie föreställer sig att en sådan person också borde kunna berätta om sin försvarsvilja, på samma sätt som denne kan berätta om andra attityder.

Vidare är försvarsviljan bara en attityd bland flera. Den som förnekar möjligheten att mäta människors försvarsvilja måste således antingen förkasta möjligheten att mäta andra attityder, eller visa vad som gör försvarsviljan så unik att den till skillnad från dessa andra attityder inte kan mätas. Ett svar som ligger nära tillhands är förstås att försvarsviljan tar fasta på en mycket extrem situation – höjd beredskap, väpnad konflikt och krig. Men därur följer inte att det helt saknas en koppling mellan förväntat och faktiskt agerande. Kanske har inte försvarsviljan samma intensitet i krig som i fred, men det är inte samma sak som att den skulle kastas om på ett helt slumpartat sätt vid skarpt läge. Det kan inte heller tas för givet att försvarsviljan skulle vara svagare i krig jämfört med i fred. Tvärtom tyder ukrainska mätningar av försvarsviljan på att den stärktes markant efter det förnyade ryska anfallskriget (Rating Group 2022).⁵ Försvarsviljan kan alltså mycket väl visa sig vara starkare när det väl gäller än vad den förefaller vara i fred.

Vissa förhåller sig alltså kritiska till möjligheten att mäta försvarsviljan. Samtidigt synes flera aktörer göra bedömningen att försvarsviljan behöver stärkas. Detta gäller även för Försvarsberedningen som upprepade gånger (2017; 2019; 2023) har påtalat behovet av en stärkt försvarsvilja. I sin rapport från år 2023 (s. 239) skrev Försvarsberedningen bland annat följande: ”I ljuset av det kraftigt försämrade säkerhetspolitiska läget behöver den svenska

⁵ År 2020 uppgav 59 % av respondenterna i undersökningen (18 år och äldre, bortsett regionerna Krim och Donbass) vara villiga att försvara Ukraina med vapen, medan hela 80 % svarade detsamma strax efter krigsutbrottet.

försvarsviljan stärkas och krismedvetenhet kompletteras med krigsmedvetenhet.” Som en avrundning på detta avsnitt kan dock frågan ställas, hur någon kan veta att försvarsviljan är så svag att den behöver stärkas, om det nu inte är möjligt att mäta den.

3 Föreställningar om försvarsviljan

Ofta och i olika sammanhang påstås att försvarsviljan hänger nära samman med olika former av förtroende, Sveriges demokratiska samhällsskick, totalförsvarets folkförankring med mera. Med ett sammanfattande men långtifrån perfekt uttryck antas försvarsviljan påverkas av den sociala sammanhållningen i samhället. Denna föreställning har uttryckts av både regeringen, Försvarsberedningen och olika myndigheter. Den förekommer också i den allmänna debatten. Ibland framförs dessa påståenden på en allmän nivå. Så har exempelvis Försvarsberedningen (2023, s. 239) skrivit att: ”Befolkningens känsla av samhörighet med och delaktighet i samhället har stor betydelse för försvarsviljan och viljan att delta och investera i totalförsvaret.” Andra gånger (se nedan) framskyntar påståendet nedbrutet i mer konkreta variabler, som uttryck av en sådan sammanhållning.

Samtidigt som övertygelsen om dessa variabelers betydelse framstår som djupt rotad verkar den inte vara särskilt väl underbyggd empiriskt. Det vill säga kopplingen tas närmast för given. Detta understryker angelägenheten av denna studie, inte minst då felaktiga antaganden om vilka variabler som driver försvarsviljan riskerar leda till ineffektiva eller verkningslösa (i värsta fall kontraproduktiva) åtgärder vid försök att stärka densamma.

En kort utveckling: Som konstaterades i kapitel 2 ses försvarsviljan av många inflytelserika aktörer på totalförvarsområdet som helt central för Sveriges försvarsförmåga. Om också olika former av förtroende ses som avgörande för försvarsviljan leder det naturligt över till slutsatsen att förtroendenivån i samhället bör höjas (eller vidmakthållas) som ett led i att stärka (eller vidmakthålla) försvarsviljan. Det måste dock hållas i minnet att ett litet förtroende inte måste vara dåligt ur försvarssynpunkt (Wedebrand & Jonsson 2021). I varje fall är inte ett stort förtroende alltid bra. Tvärtom kan ett omotiverat stort förtroende för totalförsvaret leda till att nödvändiga satsningar för att stärka försvarsförmågan uteblir. Detta talar för att om försvarsviljan ska stärkas genom en motsvarande höjning av förtroendet så bör det ske genom att låta handlingarna tala för sig själva. Det vill säga genom att bygga ett totalförsvaret med en sådan förmåga att det vinner människors förtroende.

Det skulle spränga ramarna för denna studie att i detalj gå igenom alla offentliga publikationer som har bäring på dess syfte. Några dokument är dock viktigare än andra. Försvarsberedningens rapporter har en given plats (2017; 2019; 2023), i och med att de ligger till grund för regeringens försvarspolitiska propositioner. Givetvis har också propositionerna själva sin plats (prop. 2014/15:109; prop. 2020/21:30), eftersom de på en övergripande nivå inriktar den svenska försvarspolitiken för flera år i sänder. Av särskild vikt är också Försvarsmaktens och MSB:s gemensamma handlingsplaner och förmågebedömningar (2016; 2021; 2023), då de konkretiserar den av riksdag och regering beslutade inriktningen. Härtill kommer en del andra publikationer – myndighetsrapporter och en statlig offentlig utredning – som har att göra med det psykologiska försvaret och försvarsviljan specifikt (Petersson 2018; Statskontoret 2017; SOU 2020:29).

I alla ovan nämnda publikationer diskuteras försvarsviljan ur olika perspektiv. Inte minst framförs påståenden om vad som bygger upp respektive underminerar densamma. Ett ofta återkommande tema är alltså att försvarsviljan påverkas av vad som med en sammanfattande benämning kan kallas den sociala sammanhållningen i samhället. Åtminstone följande föreställningar kommer till uttryck i dokumenten, alltså att försvarsviljan drivs av följande variabler (språket är inte alltid särskilt klart i dessa texter och det är ibland lite oklart vad som egentligen menas, vilket signaleras genom ordet ”möjligen” i parenteserna nedan):

- **Förtroendet mellan människor** (Försvarsberedningen 2017; Försvarsberedningen 2019; Försvarsmakten och MSB 2023; möjligen SOU 2020:29).
- **Förtroendet för myndigheter** (Försvarsberedningen 2017; Försvarsberedningen 2019; möjligen Försvarsmakten och MSB 2016; Försvarsmakten och MSB 2023; möjligen Petersson 2018; Statskontoret 2017; möjligen SOU 2020:29).

- **Förtroendet för statsledningen/politiker** (Försvarsberedningen 2017; Försvarsberedningen 2019; möjligen Försvarsberedningen 2023; möjligen Försvarmakten och MSB 2016; möjligen Petersson 2018; Statskontoret 2017).
- **Förtroendet för totalförsvaret som sådant** (Försvarsberedningen 2017; Försvarsberedningen 2023; möjligen Försvarmakten och MSB 2021; Försvarmakten och MSB 2023; Statskontoret 2017).
- **Sveriges demokratiska samhällsskick** (möjligen Försvarsberedningen 2017; Försvarsberedningen 2023; prop. 2014/15:109; möjligen prop. 2020/21:30; möjligen Försvarmakten och MSB 2016; möjligen Petersson 2018; Statskontoret 2017; möjligen SOU 2020:29).
- **Uppfattningen om hur det är att leva i Sverige** (Försvarmakten och MSB 2023).
- **Totalförsvarets folkförankring**, inklusive engagemanget i de frivilliga försvarsorganisationerna (Försvarsberedningen 2017; Försvarsberedningen 2019; Försvarsberedningen 2023; prop. 2014/15:109; prop. 2020/21:30; Försvarmakten och MSB 2021).

Några konkreta exempel får belysa det ovanstående. Angående betydelsen av förtroendet både människor emellan och till politiker och myndigheter har Försvarsberedningen uttryckt följande (2017, s. 45): ”Ett samhälle som håller ihop, med förtroende för statsledning och myndigheter samt tillit människor emellan är också viktiga faktorer för att kunna motstå påverkan och säkerställa försvarsviljan.” Försvarmakten och MSB (2023, s. 24) har som markörer på försvarsviljan bland annat lyft fram att det finns ”tillit till myndigheter” och ”mellanmänsklig tillit i samhället.”

Förtroende för totalförsvarets förmåga (eller dess ”trovärdighet”, med en formulering som återkommer i materialet) har att göra med människors förväntan att totalförsvaret kan göra vad det är tänkt att göra. Alltså att det förmår möta den statliga antagonists angrepp, inklusive att värna civilbefolkningen. En illustrativ formulering från Försvarmakten och MSB (2023, s. 13) är följande:

Vid sidan av att nyttja olika förmågor som mer direkt syftar till att påverka försvarsviljan (till exempel förmågan att kommunicera med allmänheten) kan totalförsvarets aktörer främja försvarsviljan genom att lösa sina uppgifter på ett bra sätt. Om befolkningen upplever att det finns ett fullgott skydd mot krigets verkningar, att räddningstjänsten och sjukvården räddar liv och att försörjningen av el, livsmedel osv är tryggad kan försvarsviljan påverkas i positiv riktning.

Även Sveriges demokratiska samhällsskick eller demokratiska värderingar mer allmänt antas befrämja försvarsviljan. Så har Statskontoret (2017, s. 70) gjort gällande att: ”Verksamheter som bidrar till att stärka försvarsviljan och motståndandan räknas som främjande och förtroendeskapande. [...] Det kan [...] vara aktiviteter som bidrar till att stärka demokratiska värderingar och förtroendet för staten eller Sverige.” Ett annat exempel står dåvarande regering för som (prop. 2014/15:109, s. 10), under det att man beskrev syftet med det psykologiska försvaret som att ”säkerställa ett öppet och demokratiskt samhälle”, menade att ”värnandet av dessa grundläggande värden [bidrar] till att öka befolkningens risk- och krismedvetenhet, motståndanda och försvarsvilja.”

Föreställningen att människors försvarsvilja påverkas av upplevelsen av hur det är att leva i Sverige verkar bara förekomma i en (i och för sig viktig) publikation från Försvarmakten och MSB. Dessa myndigheter (2023, s. 24) har som en markör på försvarsviljan framhållit att ”[d]et finns en utbredd uppfattning att Sverige är ett bra land att leva i.”

En kanske något oklar föreställning gäller påverkan på försvarsviljan av totalförsvarets så kallade folkförankring, särskilt som det inte alltid framgår vad som egentligen menas med denna folkförankring. Ätminstone i vissa fall ses den emellertid som ett uttryck för att människor engagerar sig personligen inom totalförsvaret, genom att delta i någon av dess många organisationer. Andra gånger sägs uttalat att ett sådant personligt engagemang stärker försvarsviljan. Så skrev regeringen i 2014 års försvarspolitiska proposition (prop. 2014/15:109, s. 18) att ”[f]olkförankringen av totalförsvaret har en avgörande betydelse för försvarsviljan och ytterst för Sveriges försvarsförmåga. Folkförankring uppnås i första hand

genom delaktighet och engagemang bland befolkningen.” I nästa proposition på området (prop. 2020/21:30, s. 156) skrev regeringen: ”Inom totalförsvaret bidrar de frivilliga försvarsorganisationerna med folkförankring, förstärkningsresurser och försvarsvilja.” Formuleringarna är snarlika men inte identiska. Hur som helst verkar tanken vara att engagemanget i dessa rörelser inte bara är en följd av försvarsviljan utan stärker densamma.

Ovanstående föreställningar kommer även till uttryck i det allmänna politiska samtalet. Ett exempel på detta utgör ett slags debattskrift i form av en antologi författad av personer verksamma vid Försvarshögskolan (Deschamps-Berger & Oksanen red. 2023), där flera författare återkommer till betydelsen av sådant som förtroendet människor emellan och till de offentliga institutionerna.

Det är förvisso inte så att föreställningarna helt saknar vetenskapligt stöd. Vissa forskare har kunnat påvisa statistiskt signifikanta samband mellan försvarsviljan och förtroendet för regeringen, militären och/eller det juridiska systemet (se Torgler 2003; Rutkauskas 2018; Anderson et al. 2020; Andžāns & Sprūds 2020). En begränsning med dessa studier är emellertid de mått – alltså de enkätfrågor – som har använts för att skatta försvarsviljan. Inom den internationella forskningen om försvarsvilja används ofta den fråga som ursprungligen kommer från World Values Survey: ”Of course, we all hope that there will not be another war, but if it were to come to that, would you be willing to fight for your country?” Detta mått måste dock anses vara för snävt i dubbel mening. Dels eftersom det bara fångar in den personliga försvarsviljan, men exkluderar både dess allmänna och understödjande undertyper. Dels eftersom det endast fångar in den personliga försvarsviljan i militära termer men bortser från hela det civila försvaret. Dessutom kan innebörden av formuleringen om att slåss för sitt land ha mycket olika innebörd inom olika länder, då somliga länders militär är mer offensiv än andras. Andra gånger används översättningar av den enkätfråga som introducerades genom den svenska Mossbergsska utredningen på 1950-talet (se kapitel 2). Men att bara titta på den allmänna försvarsviljan blir också för snävt.

Även författarna till en svensk undersökning (Widmalm & Persson 2023A) publicerad i Myndigheten för psykologiskt försvars skriftserie menar sig kunna påvisa ett statistiskt signifikant samband mellan försvarsviljan och förtroendet för myndigheterna. Forskarna väljer emellertid (s. 54) att mäta försvarsviljan genom frågor om viljan att ”vid kris” bidra till det civila eller militära försvaret. Kris åsyftar dock i den svenska beredskapsplaneringen situationer som inte egentligen ska hanteras inom ramen för totalförsvaret (varken det civila eller militära försvaret) utan just krisberedskapen. Över huvud taget förutsätts försvarsviljan i diskussionerna om totalförsvaret ha att göra med människors attityder inför situationerna höjd beredskap och krig snarare än kriser sådär i största allmänhet. Sammantaget sätter detta i fråga om forskarnas undersökning mäter människors försvarsvilja eller någonting annat. Åtminstone förstås försvarsviljebegreppet på annat sätt i föreliggande studie.

Vad gäller forskarnas slutsatser menar de (Widmalm & Persson 2023A, s. 62) att ”benägenheten att bidra till försvaret [...] ökar i takt med att medborgarna hyser förtroende för staten och dess myndigheter.” Forskarna menar vidare (ibid) att den enskilde för att vilja bidra ”måste [...] kunna lita på staten [...]” Resultat kan dock vara signifikanta i statistisk mening men ändå sakna praktisk betydelse, om skillnaden olika grupper emellan ändå är liten (se avsnitt 1.2.2). Vidare, ur att det går att iakttä ett statistiskt signifikant samband mellan två variabler följer inte att den ena utgör ett kausalt villkor för den andra (se formuleringen ”måste”). Vad som bör beaktas är också att forskarna kan iakttä ett signifikant samband mellan försvarsviljan och förtroendet för myndigheterna endast i 2022 års undersökning men inte i den undersökning de genomförde 2021, då istället den mellanmänniskliga tilliten framstod som signifikant korrelerad med försvarsviljan. Men om det endast går att se ett signifikant samband det ena året men inte det andra väcks frågan om resultaten borde tolkas med större försiktighet.⁶

⁶ I en vetenskaplig artikel som vilar på samma data framstår forskarna som mer återhållsamma i sina slutsatser (Widmalm & Persson 2023B).

I kapitel 4 presenteras ett urval av de frågor som ställdes i FOI:s enkätundersökning år 2022. Som framgår av kapitlet fångar flera av dessa frågor in ovan nämnda föreställningar. Frågorna hade således att göra med människors förtroende i olika former och deras tillfredsställelse med den svenska demokratin med mera. Det innebär att det går att testa empiriskt hur det faktiskt ser ut. Hänger dessa variabler samman med försvarsviljan? Vidare fångade enkätfrågorna in flera typer av försvarsvilja. Det innebär i sin tur att de empiriska testerna kan ske på en ganska finmaskig nivå. Kanske är den allmänna försvarsviljan kopplad till förtroendet för totalförsvaret, exempelvis, men inte den personliga? Dessa frågor diskuteras i kapitel 6.

4 Enkätundersökningens frågor och studiens avgränsningar

För att verkligen kunna förstå försvarsviljan – inklusive vad som påverkar den – måste det anläggas ett mångfacetterat perspektiv. I FOI:s enkätundersökningar från år 2018 och 2022 studerades försvarsviljan i både allmän, personlig och understödjande mening (se kapitel 2 om innebörden av dessa försvarsviljetyper). Både den personliga och understödjande försvarsviljan undersöktes dessutom i sig själva ur olika perspektiv. I 2022 års undersökning ställdes även frågor med bäring på de i kapitel 3 nämnda uttrycken av social sammanhållning, som olika former av förtroende och tillfredsställelsen med demokratin. I detta kapitel presenteras de frågor i FOI:s enkätundersökning som har att göra med både försvarsviljan och sagda sammanhållning. Inte alla frågor tas vidare i studiens analys. Vilka som tas vidare redovisas och motiveras mot slutet av kapitlet.

4.1 Frågor om försvarsvilja

För att konkretisera innebörden av enkätens frågor om den allmänna och personliga försvarsviljan ramades frågorna in av ett övergripande scenario som löd på följande sätt:

Sverige har angripits militärt av ett annat land. Angriparen har förstört både militära anläggningar och civil bebyggelse och infrastruktur. Cyberattacker har riktats mot viktiga samhällsfunktioner. Angriparens soldater har landsatts på svensk mark vid vissa strategiskt viktiga platser. Utmaningarna för samhället är omfattande.

Respondenterna ombads att bedöma sin försvarsvilja mot bakgrund av scenariot. Enkätfrågorna om den allmänna och personliga försvarsviljan var formulerade på nedanstående sätt, med svarsalternativ angivna i fotnot nederst på sidan:⁷

- I ett sådant scenario, skulle du tycka att Sverige bör eller inte bör göra väpnat motstånd?
- Med fara för ditt eget liv, hur villig skulle du vara att i en stridande roll delta i Sveriges försvar?
- Med fara för ditt eget liv, hur villig skulle du vara att i en icke-stridande roll delta i Sveriges försvar?
- Utan fara för ditt eget liv, hur villig skulle du vara att i en icke-stridande roll delta i Sveriges försvar?

Den allmänna och personliga försvarsviljan belystes även ur ett internationellt perspektiv, genom frågor om försvaret av ett nordiskt grannland. Scenariot för dessa frågor var detsamma som ovan, men formuleringarna om ”Sverige”, ”svensk mark” och ”samhället” byttes då ut mot ”Ett nordiskt grannland”, ”grannlandets mark” och ”vårt grannland”. På motsvarande sätt justerades även själva frågeformuleringarna.

Dessutom ställdes frågor om den understödjande försvarsviljan. Frågorna om hur viktigt det är med ett militärt respektive civilt försvar föregicks av följande informationstext:

Sverige håller på att utveckla och bygga upp totalförsvaret. Totalförsvaret är all verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. Totalförsvaret består av både ett civilt och ett militärt försvar. Det militära försvaret syftar till att försvara Sverige och att främja vår nationella säkerhet. Det civila försvaret syftar bland annat till att skydda civilbefolkningen och att säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna, som exempelvis sjukvård och transporter. Det civila försvaret syftar även till att stödja Försvarsmaktens

⁷ Svarsalternativ för fråga om allmän försvarsvilja: Ja, Sverige bör absolut göra väpnat motstånd; Ja, Sverige bör troligen göra väpnat motstånd; Nej, det är tveksamt om Sverige bör göra väpnat motstånd; Nej, Sverige bör absolut inte göra väpnat motstånd. Svarsalternativ för samtliga frågor om personlig försvarsvilja: Mycket villig; Ganska villig; Inte särskilt villig; Inte alls villig.

förmåga vid ett väpnat angrepp eller krig i vår omvärld. Arbetet med det civila försvaret bedrivs av bland andra statliga myndigheter, kommuner, näringsliv, frivilligorganisationer och trossamfund.

Frågan om hur viktigt det är med ett psykologiskt försvar föregicks av nedanstående text:

Psykologiskt försvar är en del av totalförsvaret och handlar om att bemöta fientlig informationspåverkan och propaganda. Andra uppgifter är att säkerställa att myndigheter kan få ut information under en kris och att stärka befolkningens försvarsvilja – alltså viljan att försvara landet.

Nedanstående frågor ställdes om den understödjande försvarsviljan i enkäten, med svarsalternativ angivna i fotnot:⁸

- Hur viktigt tycker du att det är att Sverige har ett militärt försvar?
- Hur viktigt tycker du att det är att Sverige har ett civilt försvar?
- Hur viktigt tycker du att det är att Sverige har ett psykologiskt försvar?
- Tycker du att Sverige bör satsa mer offentliga medel på att förbättra beredskapen inför kriser och krig, även om det innebär höjda skatter eller att andra offentliga utgiftsområden nedprioriteras?⁹

FOI:s undersökning om försvarsviljan skiljer sig från tidigare mätningar i två viktiga avseenden. Dels genom användandet av scenarier som förtydligar enkätfrågornas innebörd något, om än givetvis inte på ett perfekt sätt. Dels genom en bredare ansats som belyser försvarsviljan ur flera olika perspektiv på en och samma gång. Samtidigt lider undersökningen i andra avseenden av samma begränsningar som gäller för alla hittillsvarande mätningar: Undersökningarna är genomförda i fred. Hur försvarsviljan ser ut i skarpt läge kommer att uppdagas först om och när kriget kommer. Därmed är dock inte sagt att det helt saknas en koppling mellan förväntat och faktiskt agerande, som konstaterades i avsnitt 2.2. Inte heller måste försvarsviljan vara svagare i krig jämfört med i fred. Tvärtom tyder ukrainska undersökningar på att försvarsviljan faktiskt steg efter Rysslands förnyande anfallskrig (Rating Group 2022).

Ett viktigt spørsmål gäller enkätfrågornas validitet: Mäter de verkligen människors försvarsvilja eller någonting annat? Om frågorna mäter försvarsviljan eller inte måste avgöras i relation till den definition av försvarsviljebegreppet som används. Två centrala komponenter i den vid FOI föreslagna definitionen har att göra med att försvarsvilja är en fråga om benägenhet och syfte. Definitionen förutsätter att dessa syften är ”försvarsrelaterade”, alltså handlar om att bidra till Sveriges försvarsförmåga innan eller under ett krig. Åtminstone i teorin möjliggör definitionen mätningar av försvarsviljan redan i fred eftersom den alltså inte likställs med människors faktiska handlingar eller åsikter vid skarpt läge. Samtidigt måste det konstateras att enkätfrågorna i FOI:s undersökning inte oproblematiskt kan anses mäta försvarsviljan om den definieras som ovan. Skälet är att frågorna inte entydigt och explicit fångar in nämnda syftesdimension, typ: ”Skulle du i syfte att försvara Sverige...”. Frågorna bedömdes bli för omständliga med en sådan formulering och skrevs därför i en mer avskalad stil. Samtidigt utelämnades inte syftesdimensionen helt, eftersom frågorna enligt ovan innehöll formuleringen ”delta i Sveriges försvar”.

4.2 Frågor om social sammanhållning

Som konstaterades i kapitel 3 framförs ofta påståenden med innebörden att försvarsviljan påverkas av omständigheter som människors förtroende sinsemellan samt deras förtroende för myndigheter, politiker och totalförsvaret som sådant. Även Sveriges demokratiska samhällsskick, människors uppfattning om hur det är att leva i Sverige liksom totalförsvarets folkförankring antas vara betydelsefulla förhållanden i detta sammanhang. Följande frågor

⁸ Svarsalternativ för samtliga viktighetsfrågor: Mycket viktigt; Ganska viktigt; Inte särskilt viktigt; Inte alls viktigt.

Svarsalternativ för fråga om finansiering: Ja, absolut; Ja, troligen; Nej, tveksamt; Nej, absolut inte.

⁹ Frågan kan behöva justeras i kommande undersökningar eftersom den förenar situationerna kris och krig.

i enkätundersökningen hade att göra med dessa variabler, se fotnoten nederst på sidan för svarsalternativen:¹⁰

- Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?
- Allmänt sett, vilket förtroende har du för det sätt på vilket svenska myndigheter sköter sitt arbete?
- Allmänt sett, vilket förtroende har du för det sätt på vilket svenska politiker sköter sitt arbete?
- Allmänt sett, hur nöjd är du med det sätt på vilket den svenska demokratin fungerar?
- Tycker du att Sverige för dig är ett bra eller ett dåligt land att leva i?
- Vilken beredskap tror du att det idag finns i Sverige att hantera ett militärt angrepp?
- Är du medlem i någon av de frivilliga försvarsorganisationerna (FFO)?

När det gäller dessa enkätfrågors validitet torde de flesta av dem svara ganska direkt mot de uttryck för social sammanhållning som återkommer i offentliga publikationer på totalförsvarsområdet (och som sammanfattas i kapitel 3). Minst uppenbar är kanske kopplingen mellan det som kallas totalförsvarets trovärdighet, alltså förtroendet för totalförsvaret som sådant, och enkätfrågan om den förväntade beredskapen i Sverige att hantera ett militärt angrepp. Skälet är att det inte är helt tydligt vad som avses med totalförsvarets trovärdighet i berörda dokument. Samtidigt ligger nog inte frågan helt utanför vad som kan förväntas avses med formuleringen. Totalförsvaret handlar i allt väsentligt om att hantera ett militärt angrepp från främmande makt, varför det ligger nära tillhands att anta att den som uppfattar totalförsvaret som trovärdigt också tror att den svenska beredskapen i detta avseende inte är alltför bristfällig. Åtminstone torde den förväntade beredskapen kunna ses som en delmängd av förtroendet för totalförsvaret.

4.3 Avgränsningar

Det vore inte möjligt att inom ramen för denna studie belysa alla former av försvarsvilja utifrån samtliga uttryck för social sammanhållning. Den totala mängden variabelkombinationer skulle då uppgå till hela 84 stycken – en ohanterligt stor mängd.¹¹ Studien har därför behövt snävas av och vilka avgränsningar som har gjorts framgår av det följande.

Vad gäller försvarsviljevariablerna handlar studien uteslutande om den inhemska allmänna försvarsviljan (1 fråga/variabel) och personlig försvarsvilja i meningen villigheten att delta i försvaret med fara för det egna livet (2 frågor/variabler). Detta innebär givetvis inte att de andra formerna av försvarsvilja är ointressanta, men de ryms inte i detta sammanhang.

¹⁰ Svarsalternativ för samtliga tillits-/förtroendefrågor: Mycket stort förtroende; Ganska stort förtroende; Ganska litet förtroende; Mycket litet förtroende. Svarsalternativ för fråga om nöjdheten med den svenska demokratin: Mycket nöjd; Ganska nöjd; Inte särskilt nöjd; Inte alls nöjd. Svarsalternativ för fråga om förväntad beredskap: Mycket god; Ganska god; Inte särskilt god; Inte alls god. Svarsalternativ för fråga om upplevelse av Sverige som land: Mycket bra; Ganska bra; Ganska dåligt; Mycket dåligt.

¹¹ 12 frågor om försvarsvilja multiplicerat med 7 frågor om social sammanhållning.

Tabell 1: Enkätundersökningens frågor och svar om social sammanhållning

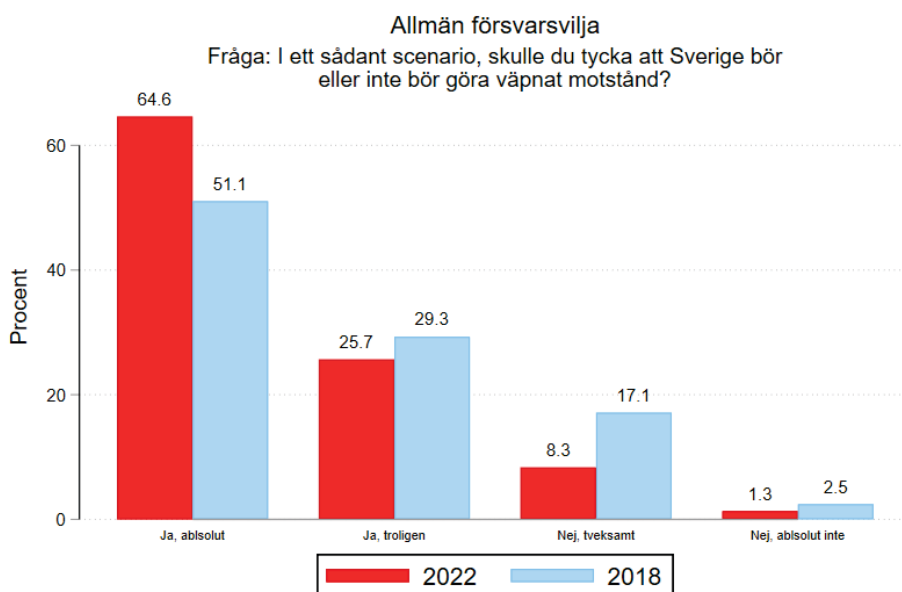
	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning
Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?	9,9 %	61,1 %	25,0 %	4,0 %
	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Allmänt sett, vilket förtroende har du för det sätt på vilket svenska myndigheter sköter sitt arbete?	13,2 %	60,3 %	22,0 %	4,5 %
Allmänt sett, vilket förtroende har du för det sätt på vilket svenska politiker sköter sitt arbete?	4,6 %	43,7 %	39,0 %	12,6 %
	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
Allmänt sett, hur nöjd är du med det sätt på vilket den svenska demokratin fungerar?	22,0 %	57,0 %	17,2 %	3,7 %
	Mycket god	Ganska god	Inte särskilt god	Inte alls god
Vilken beredskap tror du att det idag finns i Sverige att hantera ett militärt angrepp	3,7 %	30,7 %	44,8 %	20,9 %
	Mycket bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Mycket dåligt
Tycker du att Sverige för dig är ett bra eller ett dåligt land att leva i?	62,2 %	34,3 %	2,8 %	0,7 %
	Ja	Nej, men har tidigare varit medlem	Nej, har aldrig varit medlem	
Är du medlem i någon av de frivilliga försvarsorganisationerna (FFO)?	2,9 %	7,6 %	89,5 %	

Tabell 1 ovan presenterar de sju frågor i enkäten som avsågs fånga de olika uttrycken av social sammanhållning. Av tabellen framgår också hur respondenterna svarade på frågorna. Vad som kan konstateras är att det är väldigt få som anser att Sverige är ett dåligt land att leva i. Endast ca 4 % var av uppfattningen att Sverige är ett mycket eller ganska dåligt land. Det motsvarande gäller för frågan om medlemskap i de frivilliga försvarsorganisationerna – bara ca 3 % av respondenterna var engagerade i dessa. Eftersom spridningen här alltså är mycket liten utgår dessa variabler från den fortsatta analysen.

För de andra variablerna är spridningen större. Likväl avgränsas variabeln om förtroendet mellan människor bort, vilket görs både av utrymmesskäl och då det kan antas vara svårare för de offentliga institutionerna att påverka detta förtroende jämfört med förtroendet för myndigheter och politiker. Fokus ligger därmed på omständigheter som de offentliga institutionerna (förhoppningsvis) har större makt att påverka. Det kan i varje fall antas att människors förtroende för myndigheter och politiker hänger samman med hur dessa aktörer handlar och därmed framstår.

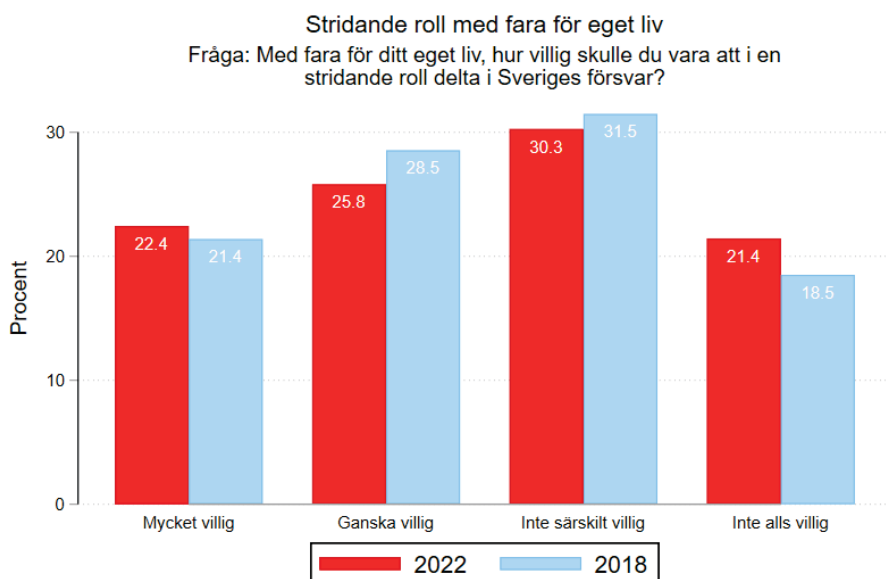
5 Övergripande resultat från enkätundersökningen

I det här kapitlet presenteras några resultat från FOI:s enkätundersökning. Som framgår av kapitel 6 begränsar sig denna studie till att belysa hur den sociala sammanhållningen hänger samman med den allmänna (om Sverige borde göra väpnat motstånd) och personliga försvarsviljan (att med fara för livet delta i Sveriges försvar i en stridande eller icke-stridande roll). Resultaten nedan har att göra med enbart dessa försvarsviljetyper, medan siffror för de andra typerna av försvarsvilja finns att läsa i studien *Den svenska allmänhetens hemberedskap och försvarsvilja* (Wedebrand och Andersson 2023).

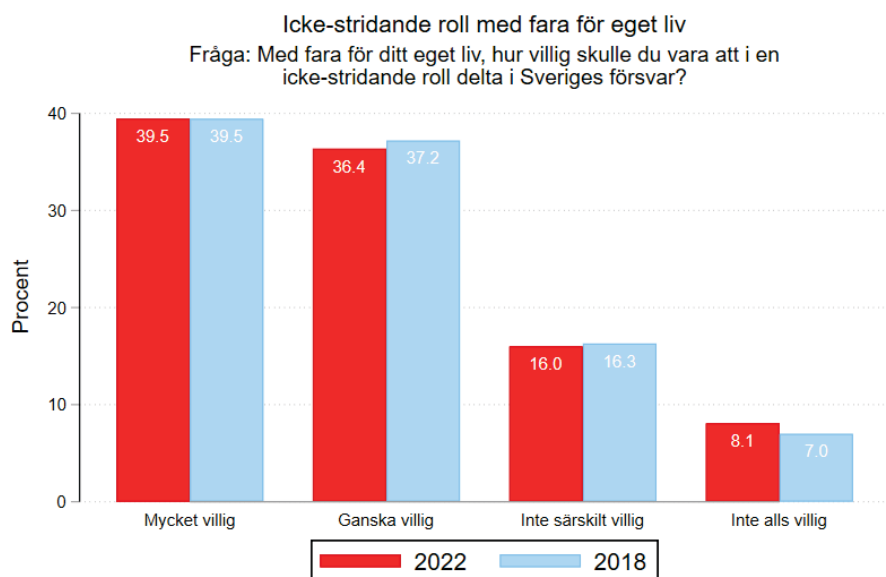
Figur 2: Allmän försvarsvilja

Som framgår av figur 2 ovan svarade 90 % av respondenterna jakande på frågan om Sverige borde göra väpnat motstånd i en sådan situation som beskrevs i scenariot i 2022 års undersökning. Jämfört med 2018 års undersökning består skillnaden framförallt i en ökning av andelen respondenter som ansåg att Sverige absolut borde göra motstånd, samt en minskning av andelen som i nekande mening svarade att det är tveksamt. Alla skillnader mellan åren är statistiskt signifikanta.

Figur 3: Stridande roll med fara för eget liv

När det gäller villigheten att i en stridande roll och med fara för det egna livet delta i Sveriges försvar svarade strax under hälften av respondenterna jakande, se figur 3. Jämfört med 2018 års undersökning är skillnaderna mindre drastiska än i figur 2 ovan. Endast ökningen med 3 procentenheter av andelen respondenter som uppgav att de inte alls är villiga är statistiskt signifikant.

Figur 4: Ikke-stridande roll med fara för eget liv

Vad slutligen gäller villigheten att med fara för det egna livet men i en icke-stridande roll delta i Sveriges försvar svarade tre fjärdedelar av respondenterna jakande, se figur 4. Skillnaderna jämfört med 2018 års undersökning saknar i samtliga fall statistisk signifikans.

6 Försvarsviljans drivkrafter

I det här kapitlet presenteras studiens analys av vilken betydelse olika former av förtroende och tillfredsställelsen med demokratin har för svenskarnas försvarsvilja. Avsnittet är mer tekniskt än de tidigare kapitlen. Läsare som inte är vana vid att ta sig an statistiska analyser kan läsa kapitlet mer översiktligt eller gå direkt vidare till kapitel 7.

6.1 Om de statistiska metoderna

Varje avsnitt nedan följer samma struktur med en analys i två steg. I ett första steg undersöks överskådligt hur de olika försvarsviljetyperna (här beroende variabler) hänger samman med de undersökta oberoende variablerna (här de olika förtroendeformerna och tillfredsställelsen med demokratin). Analysen rör sig på en övergripande nivå eftersom svarsalternativen på enkätens frågor har slagits samman – i bilaga återfinns mer högupplösta grafer.

I ett andra steg genomförs en regressanalys där enkätfrågornas ursprungliga svarsalternativ har bevarats. Även om det här är en fördel att all tillgänglig information bevaras består en nackdel i att resultaten blir mer komplexa och svårtolkade. Regressionen som används är en så kallad ordinal logistisk regression och förklaras närmare nedan.

Mot slutet av kapitlet undersöks i ett eget avsnitt samtliga variabler tillsammans i en och samma regressionsmodell. Eftersom de oberoende variablerna kan antas samvariera med varandra finns det en risk för skensamband, men genom att inkludera alla variabler i en och samma modell fångas effekten av respektive variabel. Sannolikt finns det likväl fler inverkande variabler som inte kontrolleras för i modellen. Det gör att resultatet inte ska tolkas som orsakssamband utan helt enkelt som att det finns skillnader mellan grupper (eller inte). Vad skillnaderna beror på kan modellen inte svara på, bara om det finns skillnader.

Tre saker är särskilt viktiga att tänka på när det gäller regressionsanalyserna i avsnitten nedan.¹² För det första är det viktigt att förstå att jämförelserna i samtliga fall sker i förhållande till de respondenter som valde det mest positiva svarsalternativet på enkätens frågor om förtroende och tillfredsställelse med demokratin. Som exempel gäller alltså jämförelserna hur de som inte är fullt så nöjda med hur den svenska demokratin fungerar (svarsalternativ ”Ganska ...”, ”Inte särskilt ...” och ”Inte alls nöjd”) förhåller sig till de som är mest nöjda (”Mycket nöjd”) med avseende på deras försvarsvilja.

För det andra är det viktigt i dessa tabeller om siffrorna är negativa eller positiva. Siffervärdena som sådana spelar mindre roll i detta sammanhang. På statistiskt fackspråk visar siffrorna den logaritmerade oddskvoten, som är ett svårtolkat värde utan vidare bearbetning. Istället bör uppmärksamheten läggas på vilken sida av värdet noll siffrorna ligger, alltså på minus- eller plussidan. Ett negativt värde betecknar just ett negativt statistiskt samband, exempelvis att de som inte är fullt så nöjda med hur den svenska demokratin fungerar

¹² Utöver den information som nämns i texten innehåller regressionstabellerna också resultat för McFadden Pseudo R² och p-värdet för likelihood-kvoten. McFadden Pseudo R² ett värde som är tänkt att motsvara ett justerat R²-värde i en minsta kvadratmetod (OLS). P-värdet för likelihood-kvoten tester nollhypotesen att samtliga koefficienter i modellen är lika med noll. Vilket motsvarar ett F-test i en OLS-modell.

Samtliga regressioner uppvisar låga R²-värden. Det bör tolkas som att de undersökta variablerna endast förklarar en liten del av den totala variabiliteten. Låga R²-värden betyder inte att det inte kan finnas statistiskt signifikanta skillnader, utan ska istället tolkas som att det är andra faktorer som inte fångas av modellen som driver respondenternas svar. Notera att studiens frågeställning inte handlar om att förklara vad som driver försvarsviljan utan endast att analysera om respondenter med exempelvis mycket stort förtroende för myndigheterna har en starkare försvarsvilja än individer med relativt sett lägre förtroende.

För ett antal av de modeller som undersöks i tabellerna nedan är likelihood-kvoten inte statistiskt signifikant. Det innebär att modellen med sina koefficienter inte är statistiskt signifikant bättre än en modell med endast intercept. Med andra ord tillför inte variabeln tillräckligt med förklaringsvärde för att testet ska bli statistiskt signifikant.

tenderar att uppvisa en svagare¹³ försvarsvilja jämfört med de som är mycket nöjda med demokratin. Det omvända gäller vid positiva värden.

För det tredje är det viktigt att hålla koll på antalet asterisker (*) i anslutning till siffrorna. Asteriskerna har att göra med den statistiska signifikansen och signalerar i vilken grad det går att lita på resultaten. I den här studien utgör signifikans på 5-procentsnivån (en asterisk, *) tröskeln för när sambanden bedöms vara statistiskt signifikanta och inte. Två asterisker (**) innebär signifikans på 1-procentsnivån och tre asterisker (***) innebär signifikans på 0,1-procentsnivån. Vad detta innebär är att det är 5, 1 respektive 0,1 % sannolikhet att de iakttagna skillnaderna i försvarsvilja grupperna emellan beror på slumpen. Omvänt men med samma innebörd går det i dessa fall att säga att det med 95, 99 eller 99,9 % sannolikhet rör sig om faktiska skillnader. Alltså att dessa skillnader i försvarsvilja inte bara gäller för de respondenter som svarade på enkäten, utan för hela den studerade populationen, det vill säga alla som bor i Sverige och som är 18 år eller äldre.

6.2 Förtroende för myndigheter

I detta avsnitt ges läsaren en hel del vägledning i hur figurerna och tabellerna ska tolkas. Samma hjälp ges inte i de efterföljande avsnitten, men eftersom strukturen är likadan går det att återvända hit vid osäkerhet kring hur resultaten ska förstås.

Figur 5 nedan ger en översiktlig bild av hur försvarsviljan hänger samman med människors förtroende för de svenska myndigheterna. Det ska noteras att svarsalternativen är sammanslagna. De positiva svaren har alltså klumpats samman till en kategori och de negativa till en annan, så att värdena är binära (positiva/jakande eller negativa/nekande). Detta gäller för både frågorna om försvarsvilja och förtroende.

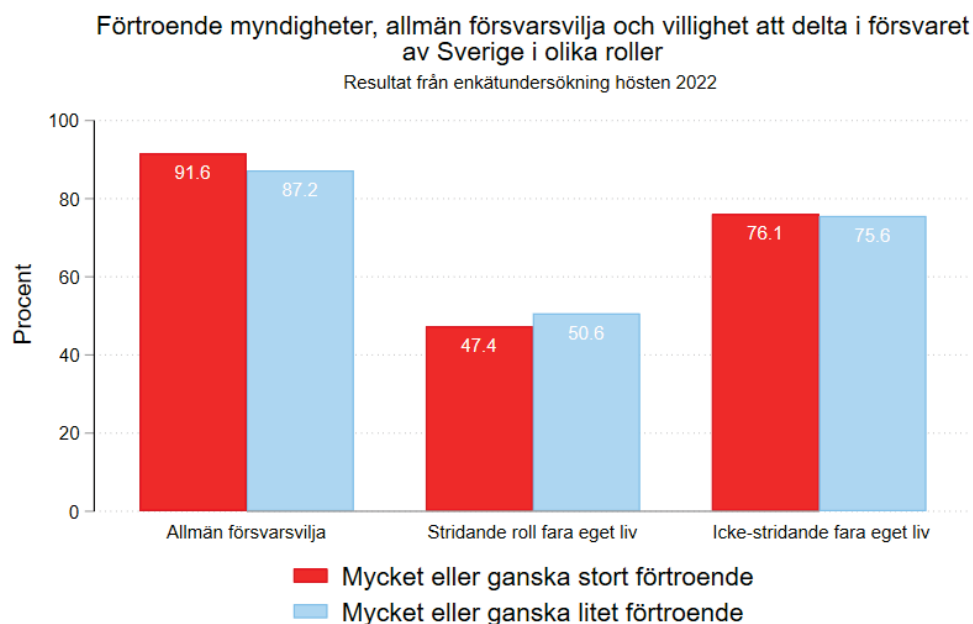
Staplarna i figuren skildrar andelen respondenter som valde något av de positiva alternativen på frågorna om försvarsvilja. Alltså att Sverige absolut eller troligen borde göra väpnat motstånd, samt att respondenterna vore mycket eller ganska villiga att själva delta i försvaret. De ”negativa” grupperna framskymtar endast indirekt, som glappet mellan stapelns tak och 100-procentsnivån. De röda staplarna fångar in de respondenter som valde något av de positiva alternativen på frågorna om deras förtroende, medan det omvända gäller för de blå staplarna. Så kan exempelvis utläsas av figuren att 47 % av de respondenter som uppgav sig ha (mycket eller ganska) stort förtroende för myndigheterna också menade sig vara (mycket eller ganska) villiga att delta i försvaret i en stridande roll. Staplarna längst till vänster har att göra med den allmänna försvarsviljan, alltså respondenternas åsikter om hur Sverige som land borde agera. Staplarna i mitten gäller respondenternas villighet att själva delta i försvaret i en stridande roll och med fara för livet, medan staplarna längst till höger avser villigheten att delta med fara för livet men i en icke-stridande roll.

Som framgår av figur 5 är skillnaderna i försvarsvilja grupperna emellan små. Det skiljer endast några procentenheter hit eller dit. Inte heller är det alltid så att de som har större förtroende uppvisar en starkare försvarsvilja än andra. Skillnaden i allmän försvarsvilja mellan grupperna är statistiskt signifikant,¹⁴ vilket dock inte är fallet för de båda formerna av personlig försvarsvilja.¹⁵

¹³ Med svagare avses att respondenterna är mer sannolika att svara en lägre nivå för den aktuella försvarsviljetypen.

¹⁴ P-värde 0,006.

¹⁵ P-värde 0,222 respektive 0,845.

Figur 5: Allmän och personlig försvarsvilja, förtroende för svenska myndigheter

För att närmare undersöka kopplingen mellan försvarsviljan och förtroendet för myndigheterna genomfördes även en logistisk regressionsanalys. Resultaten av analysen presenteras i tabell 2 nedan. Vad denna analys handlar om och vad som bör tänkas på vid tolkningen av resultaten har redan beskrivits i kapitlets inledning. Som en påminnelse är det viktiga om värdena i tabellen är positiva eller negativa liksom antalet asterisk (*), där en asterisk (5 %) utgör en miniminivå i denna studie för uttalanden om statistiskt signifikans. Slutligen handlar resultaten om hur de respondenter som valde ett mindre positivt svarsalternativ på enkätens frågor om deras förtroende för myndigheterna förhåller sig till de som valde det mest positiva alternativet.

Tabell 2 påvisar en signifikant skillnad i allmän försvarsvilja mellan de som har ett ganska litet förtroende för myndigheterna i förhållande till dem som har ett mycket stort förtroende. De som har ett ganska litet förtroende tenderar alltså i detta avseende att ha en relativt sett svagare försvarsvilja. För villigheten att delta i försvaret i en stridande roll föreligger det inte några signifikanta skillnader alls. Däremot går det att se signifikanta skillnader i samtliga fall för den icke-stridande rollen, såtillvida att alla andra grupper tenderar att ha en svagare försvarsvilja jämfört med dem som har ett mycket stort förtroende.

Tabell 2: Ordinal logistisk regression, allmän och personlig försvarsvilja samt förtroende för svenska myndigheter

VARIABLER	(1) Allmän	(2) Stridande, fara eget liv	(3) Icke-stridande, fara eget liv
Förtroende myndigheter			
Ganska stort	-0,265 (0,155)	-0,044 (0,132)	-0,352* (0,138)
Ganska litet	-0,388* (0,175)	0,045 (0,150)	-0,360* (0,157)
Mycket litet	-0,204 (0,285)	-0,064 (0,253)	-0,496* (0,251)
Observationer	1,773	1,775	1,777
McFadden Pseudo R2	0,00161	0,000161	0,00175
P-värde likelihood-kvoten	0,166	0,852	0,054

Standardfel inom parantes

*** p<0,001 ** p<0,01 * p<0,05

Resultaten för villigheten att delta i försvaret i en stridande roll ligger i linje med vad som framgår av figur 5 ovan. I figuren framstår skillnaderna grupperna emellan som väldigt små och mycket riktigt visar den logistiska regressionen att de inte heller är statistiskt signifikanta. Däremot tycks resultaten för den allmänna försvarsviljan och villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll avvika från det intryck figur 5 ger. Trots att skillnaderna mellan grupperna även här framstår som små ger alltså regressionen vid handen att de är signifikanta, om än inte i samtliga fall för den allmänna försvarsviljan.

För att undersöka detta vidare räknades den logaritmerade oddskvoten i tabell 2 ovan om till ett procenttal, som är lättare att tolka. Procenttalen framgår av tabeller 3 och 4 nedan och ska tolkas som sannolikheten att respondenterna uppger sig ha en viss nivå av försvarsvilja (genom svar på enkätens olika frågor om densamma) förutsatt att de också har valt en viss förtroendenivå (genom enkätens fråga om förtroende för myndigheterna). Som exempel visar tabell 3 att de som menar sig ha ett mycket stort förtroende för myndigheterna är 70 % sannolika att svara att Sverige absolut borde göra väpnat motstånd.

Tabell 3 nedan handlar om den allmänna försvarsviljan. Som framgår av tabellen är skillnaderna små grupperna emellan inom respektive nivå av försvarsvilja. Skillnaderna är som störst när det gäller det mest positiva svarsalternativet, alltså att Sverige absolut borde göra väpnat motstånd, närmare bestämt mellan de som har mycket stort respektive ganska litet förtroende. Skillnaden grupperna emellan är 8 procentenheter. Det går förstås att diskutera vad som är en stor eller liten skillnad i försvarsvilja. Men i ett så stort dataset som det här är fråga om (som sagt 1 800 observationer) kan även små skillnader rendera statistiskt signifikanta resultat. Som redan har konstaterats går det emellertid inte att sätta likhetstecken mellan statistisk och praktisk signifikans. Det är tveksamt om en skillnad på 8 procentenheter är särskilt signifikant i denna senare mening.

Tabell 3: Sannolikheter allmän försvarsvilja beroende på förtroende för svenska myndigheter; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 2

	Ja, absolut	Ja, troligen	Nej, tveksamt	Nej, absolut inte
<i>Mycket stort förtroende</i>	70%	22%	7%	1%
<i>Ganska stort förtroende</i>	65%	26%	8%	1%
<i>Ganska litet förtroende</i>	62%	27%	9%	1%
<i>Mycket litet förtroende</i>	66%	25%	8%	1%

Tabell 4 nedan gäller villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll. Även i detta fall går det att diskutera hur praktiskt signifikanta skillnaderna i försvarsvilja är, trots att de alltså har statistisk signifikans. Hur som helst visar resultaten att de som har ett mycket stort förtroende är mer villiga att ta en icke-stridande roll med fara för livet.

Tabell 4: Sannolikheter personlig försvarsvilja (icke-stridande roll med fara för eget liv) beroende på förtroende för svenska myndigheter; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 2

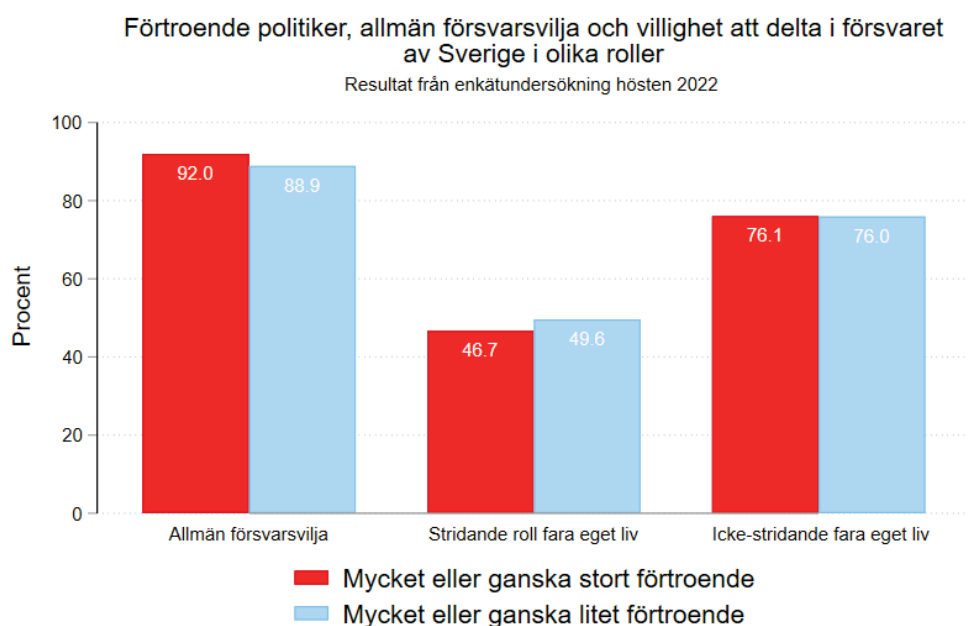
	Mycket villig	Ganska villig	Inte särskilt villig	Inte alls villig
<i>Mycket stort förtroende</i>	47%	34%	13%	6%
<i>Ganska stort förtroende</i>	39%	37%	16%	8%
<i>Ganska litet förtroende</i>	38%	37%	16%	8%
<i>Mycket litet förtroende</i>	35%	37%	18%	9%

6.3 Förtroende för politiker

I avsnittet ovan handlade förtroendet om tilltron till myndigheterna. Här handlar det istället om hur försvarsviljan hänger samman med tilltron till de svenska politikerna. Figur 6 nedan visar hur försvarsviljan förhåller sig till förtroendet för de svenska politikerna med sammanslagna svarsalternativ. Återigen är skillnaderna i försvarsvilja mellan grupperna små. Skillnaderna är statistiskt signifikanta bara för den allmänna försvarsviljan,¹⁶ men inte för de båda formerna av personlig försvarsvilja.¹⁷

¹⁶ P-värde 0,029.

¹⁷ P-värde 0,223 respektive 0,996.

Figur 6: Allmän och personlig försvarsvilja, förtroende för svenska politiker

Tabell 5 nedan visar resultaten av en logistisk regressionsanalys. Tabellen påvisar en statistiskt signifikant skillnad i allmän försvarsvilja mellan alla grupper i förhållande till de som har ett mycket stort förtroende. Det går däremot inte att se några signifikanta skillnader alls vad gäller de båda formerna av personlig försvarsvilja.

Tabell 5: Ordinal logistisk regression, allmän och personlig försvarsvilja samt förtroende för svenska politiker

VARIABLER	(1) Allmän	(2) Stridande, fara eget liv	(3) Icke-stridande, fara eget liv
Förtroende politiker			
Ganska stort	-0,570* (0,277)	-0,201 (0,213)	-0,238 (0,232)
Ganska litet	-0,635* (0,278)	-0,121 (0,215)	-0,322 (0,233)
Mycket litet	-0,799** (0,299)	-0,095 (0,239)	-0,223 (0,256)
Observationer	1,777	1,779	1,781
McFadden Pseudo R2	0,00255	0,000318	0,000546
P-värde likelihood-kvoten	0,044	0,669	0,495

Standardfel inom parantes

*** p<0,001 ** p<0,01 * p<0,05

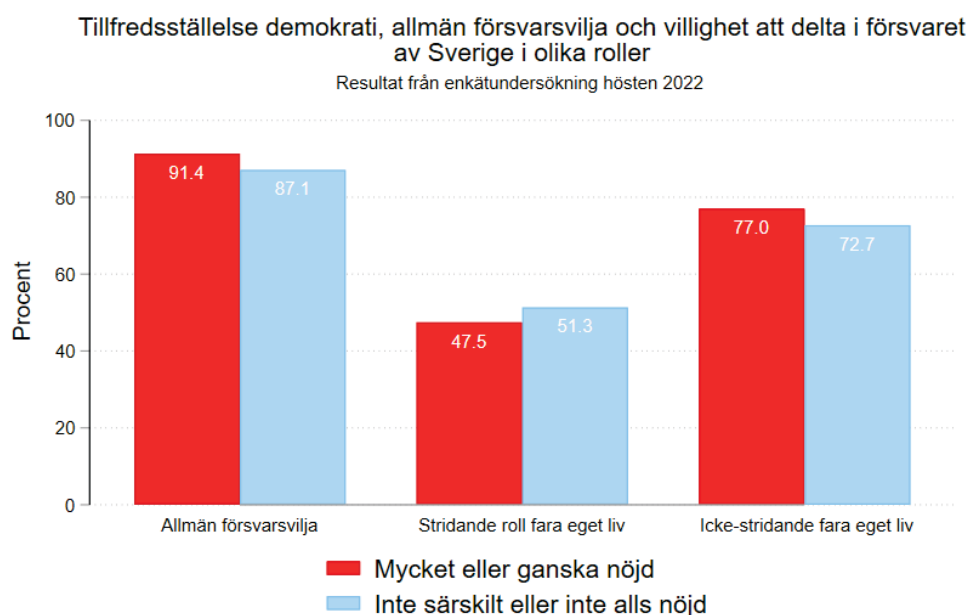
I tabell 6 nedan är den logaritmerade oddskvoten omräknad till ett procenttal. De som har ett mycket stort förtroende för politikerna sticker ut från de andra grupperna, genom att vara mer sannolika att anse att Sverige absolut borde göra väpnat motstånd.

Tabell 6: Sannolikheter allmän försvarsvilja beroende på förtroende för svenska politiker; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 5

	Ja, absolut	Ja, troligen	Nej, tveksamt	Nej, absolut inte
<i>Mycket stort förtroende</i>	77%	18%	5%	1%
<i>Ganska stort förtroende</i>	65%	25%	8%	1%
<i>Ganska litet förtroende</i>	64%	26%	9%	1%
<i>Mycket litet förtroende</i>	60%	28%	10%	2%

6.4 Tillfredsställelse med demokratin

Till skillnad från ovan handlar inte detta avsnitt om förtroendet för en aktör, som myndigheter och politiker, utan om tillfredsställelsen med den beslutsprocess som på en övergripande nivå reglerar dessa och andra offentliga aktörers förehavanden. Närmare bestämt handlar avsnittet om hur försvarsviljan hänger samman med den upplevda nöjdheten över hur den svenska demokratin fungerar. När svarsalternativen slås samman förhåller sig försvarsviljan till tillfredsställelsen med demokratin som visas i figur 7 nedan. Som tidigare är skillnaderna i försvarsvilja mellan grupperna små. Även denna gång är skillnaderna statistiskt signifikanta endast för den allmänna försvarsviljan,¹⁸ medan det inte går att iakttä några signifikanta skillnader för de båda formerna av personlig försvarsvilja.¹⁹

Figur 7: Allmän och personlig försvarsvilja, tillfredsställelse med den svenska demokratin

Resultaten av den logistiska regressionsanalysen visas i tabell 7 nedan. Som framgår av tabellen föreligger en statistiskt signifikant skillnad i allmän försvarsvilja mellan alla grupper i förhållande till dem som är mycket nöjda med den svenska demokratin. Detsamma

¹⁸ P-värde 0,013.

¹⁹ P-värde 0,183 respektive 0,097.

gäller för villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll. För villigheten att delta i försvaret i en stridande roll går det emellertid inte att se några signifikanta skillnader alls.

Tabell 7: Ordinal logistisk regression, allmän och personlig försvarsvilja samt tillfredsställelse med den svenska demokratin

VARIABLER	(1) Allmän	(2) Stridande, fara eget liv	(3) Icke-stridande, fara eget liv
Tillfredsställelse demokrati			
Ganska nöjd	-0,525*** (0,132)	-0,205 (0,108)	-0,492*** (0,113)
Inte särskilt nöjd	-0,571*** (0,164)	-0,022 (0,138)	-0,384** (0,143)
Inte alls nöjd	-1,125*** (0,268)	-0,423 (0,263)	-1,053*** (0,259)
Observationer	1,773	1,775	1,778
McFadden Pseudo R2	0,00830	0,00128	0,00622
P-värde likelihood-kvoten	>0,001	0,1	>0,001

Standard errors in parentheses

*** p<0,001 ** p<0,01 * p<0,05

I tabell 8 nedan är den logaritmerade oddskvoten omräknad till ett procenttal. Motsvarande med vad som var fallet i föregående avsnitt sticker de som är mycket nöjda med demokratin ut från övriga grupper genom en större sannolikhet att uppge att Sverige absolut borde göra väpnat motstånd.

Tabell 8: Sannolikheter allmän försvarsvilja beroende på tillfredsställelse med den svenska demokratin; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 7

	Ja, absolut	Ja, troligen	Nej, tveksamt	Nej, absolut inte
<i>Mycket nöjd</i>	74%	19%	5%	1%
<i>Ganska nöjd</i>	63%	27%	9%	1%
<i>Inte särskilt nöjd</i>	62%	27%	9%	1%
<i>Inte alls nöjd</i>	48%	35%	14%	2%

Mönstret är likartat när det gäller villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll. De som är mycket nöjda med demokratin är mer sannolika att uppge sig vara mycket villiga att delta i försvaret, som framgår av tabell 9.

Tabell 9: Sannolikheter icke-stridande roll med fara för eget liv beroende på tillfredsställelse med den svenska demokratin; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 7

	Mycket villig	Ganska villig	Inte särskilt villig	Inte alls villig
<i>Mycket nöjd</i>	49%	34%	12%	5%
<i>Ganska nöjd</i>	37%	37%	17%	9%
<i>Inte särskilt nöjd</i>	40%	37%	16%	8%
<i>Inte alls nöjd</i>	25%	37%	24%	14%

6.5 Förtroende för totalförsvaret

Detta avsnitt handlar om förtroende i en särskild mening. I avsnitt 6.2 och 6.3 ovan har uttrycket använts för att beteckna tilltron till att en aktör (en person eller organisation) kommer att handla på ett visst sätt. Närmast att dessa aktörer kommer att göra så gott de kan utifrån sina förutsättningar. I det följande avses istället förtroendet för totalförsvaret som sådant, alltså en verksamhet snarare än en aktör. Detta kallas ibland för ”totalförsvarets trovärdighet” och har att göra med totalförsvarets förmåga att fungera som det är tänkt i skarpt läge, exempelvis att kunna skydda civilbefolkningen från krigets verkningar. Den enkätfråga som användes för att belysa detta förtroende har att göra med den förväntade beredskapen i Sverige att hantera militära angrepp. Det måste understrykas hur förtroende i denna mening skiljer sig från hur uttrycket har använts hittills i kapitlet. Lite tillspetsat har denna sorts förtroende att göra med förutsättningarna som sådana (grad av beredskap), snarare än tilltron till hur någon väljer att agera inom ramen för dessa förutsättningar. Trots dåliga förutsättningar kan en aktör ändå göra så gott denne kan och vice versa.

Med sammanslagna svarsalternativ förhåller sig försvarsviljan till förtroendet för totalförsvaret enligt figur 8 nedan. Än en gång är skillnaderna i försvarsvilja mellan grupperna små. Skillnaderna är statistiskt signifikanta för den allmänna försvarsviljan, som tidigare,²⁰ men i kontrast till ovanstående avsnitt även för villigheten att delta i försvaret i en stridande roll.²¹ I likhet med innan är däremot skillnaderna inte signifikanta för den andra formen av personlig försvarsvilja, den icke-stridande rollen.²²

Figur 8: Allmän och personlig försvarsvilja, förväntad beredskap militärt angrepp

Den logistiska regressionsanalysens resultat framgår av tabell 10 nedan. Som visas i tabellen råder en statistiskt signifikant skillnad i både allmän försvarsvilja och villigheten att delta i försvaret i en stridande roll, mellan de som tror att beredskapen inte är särskilt respektive inte alls god i förhållande till dem som tror att den är mycket god. Däremot går det inte att se några signifikanta skillnader alls för villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll.

²⁰ P-värde 0,001.

²¹ P-värde 0,012.

²² P-värde 0,662.

Tabell 10: Ordinal logistisk regression, allmän och personlig försvarsvilja samt förväntad beredskap militärt angrepp

VARIABLER	(1) Allmän	(2) Stridande, fara eget liv	(3) Icke-stridande, fara eget liv
Förväntad beredskap militärt angrepp			
Ganska god	-0,270 (0,301)	-0,354 (0,246)	-0,009 (0,248)
Inte särskild god	-0,631* (0,295)	-0,603* (0,242)	-0,039 (0,244)
Inte alls god	-0,656* (0,305)	-0,588* (0,252)	-0,141 (0,255)
Observationer	1,764	1,766	1,768
McFadden Pseudo R2	0,00481	0,00241	0,000283
P-värde likelihood-kvoten	0,002	0,008	0,745

Standardfel inom parantes
 *** p<0,001 ** p<0,01 * p<0,05

I tabell 11 nedan är den logaritmerade oddskvoten omräknad till ett procenttal. På likartat sätt som i ovanstående avsnitt sticker de som tror att beredskapen är mycket god ut genom en större sannolikhet att anse att Sverige absolut borde göra väpnat motstånd.

Tabell 11: Sannolikheter allmän försvarsvilja beroende på förväntad beredskap militärt angrepp; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 10

	Ja, absolut	Ja, troligen	Nej, tveksamt	Nej, absolut inte
<i>Mycket god</i>	76%	19%	5%	1%
<i>Ganska god</i>	70%	23%	7%	1%
<i>Inte särskilt god</i>	62%	27%	9%	1%
<i>Inte alls god</i>	61%	28%	9%	2%

Som framgår av tabell 12 framträder samma mönster när det gäller villigheten att delta i försvaret i en stridande roll.

Tabell 12: Sannolikheter stridande roll med fara för eget liv beroende på förväntad beredskap militärt angrepp; baserat på de logaritmerade oddskvoterna i tabell 10

	Mycket villig	Ganska villig	Inte särskilt villig	Inte alls villig
<i>Mycket god</i>	31%	28%	26%	15%
<i>Ganska god</i>	25%	27%	29%	19%
<i>Inte särskilt god</i>	21%	25%	31%	23%
<i>Inte alls god</i>	21%	25%	31%	23%

6.6 Multivariat analys

I avsnitten ovan har de oberoende variablerna, alltså de olika formerna av förtroende och tillfredsställelsen med den svenska demokratin, undersökts var och en för sig. Samtidigt finns det anledning att tro att de samvarierar med varandra, med ett statistiskt språkbruk att det råder en inbördes korrelation mellan variablerna.²³ Som exempel kanske de respondenter som hyser ett stort förtroende för myndigheterna också ofta är mer nöjda med hur demokratin fungerar. Detta innebär att det som vid första anblicken förefaller vara en inverkan av förtroendet på försvarsviljan i själva verket grundar sig i tillfredsställelsen med demokratin – eller tvärtom.

På samma sätt går det att resonera om alla andra variabler. Kanske är det inte heller demokratin som spelar roll utan förtroendet för politikerna? Tursamt nog finns det en metod för att hantera denna problematik, nämligen multivariat regressionsanalys. Genom denna analys undersöks effekten av alla oberoende variabler på försvarsviljan samtidigt. Om resultaten av en sådan multivariat analys påvisar ett statistiskt signifikant samband mellan försvarsviljan och en viss oberoende variabel, exempelvis tillfredsställelsen med demokratin, så går det att sluta sig till att detta samband inte bottnar i inverkan av någon av de andra oberoende variablerna. Därmed är dock inte sagt (och detta är viktigt) att det råder ett orsakssamband mellan upplevelsen av demokratin och försvarsviljan, då ju även andra tänkbara variabler som faller utanför mätningen kan spela in.

Tabell 13 nedan redovisar resultaten av en multivariat regressionsanalys. I likhet med avsnitten ovan rör det sig närmare bestämt om en ordinal logistisk regression, men med fler variabler. För några råd kring hur tabellen ska tolkas, se inledningen till detta kapitel. Tabellens kolumner återspeglar de olika formerna av försvarsvilja, medan raderna representerar de olika formerna av förtroende och tillfredsställelsen med demokratin.

²³ Multikollinearitet bedöm inte vara ett stort problem i regressionsanalysen trots höga VIF-värden (Variance Inflation Factor). Se nedan för en mer detaljerad diskussion.

Ett problem som kan uppstå i regressionsanalys är multikollinearitet, vilket påverkar de skattade koefficienterna i analysen. Ett sätt att undersöka multikollinearitet är att beräkna VIF-värden (Variance Inflation Factor). En tumregel är att vid ett värde över fem kan det konstateras att det föreligger vissa problem men vid ett värde över tio bör problemen åtgärdas. I steg två av analysen i kapitlet är de högsta VIF-värdena för variablerna förtroendet för myndigheter och nöjdheten med demokratin 2,21 respektive 1,54. Det indikerar att multikollineariteten i dessa fall är ett relativt litet problem. För variablerna förtroende för politiker och den förväntade beredskapen för militärt angrepp är de högsta VIF värdena dock högre, 5,96 respektive 7,27. Detta indikerar större problem med multikollinearitet. VIF-värdena ökar något i den multivariata analysen. Det högsta värdet för variablerna förtroende för myndigheter och nöjdheten med demokratin ökar något men är fortsatt klart under fem. För de två övriga variablerna ökar det högsta VIF värdet till 8,48 respektive 7,73.

Det finns dock situationer där höga VIF värden är ett mindre problem. En av dessa är när variabeln är en dummy-variabel, som indikerar värdet på en kategorisk variabel med tre eller fler kategorier. Om referenskategorin är relativt liten kommer de övriga kategorierna per definition att vara korrelerade med varandra och därmed orsaka höga VIF-värden även om korrelationen med de övriga variablerna i modellen är låg. Som framgår av tabell 1 är det endast 4,6 % respektive 3,7 % av respondenterna som uppgav sig ha ett mycket stort förtroende för svenska politiker eller förmodade att Sverige har en mycket god beredskap. Detta förklarar de höga VIF-värdena för dessa två variabler. Författarna har genomfört motsvarande analyser där referenskategorin har bytts ut för de två problematiska variablerna. Bytet av referenskategori sänkte de högsta VIF-värdena i steg tre till 2,17 respektive 1,47 för de två problematiska variablerna, samtidigt som storleken på koefficienterna inte förändrade sig. Sammantaget bekräftar detta bilden av att multikollinearitet inte är ett problem i studien trots höga VIF-värden. För mer information om VIF och multikollinearitet se exempelvis, Allison (2012).

Tabell 13: Ordinal logistisk regression, alla variabler tillsammans

VARIABLER	(1) Allmän	(2) Stridande, fara eget liv	(3) Icke-stridande, fara eget liv
Förtroende myndigheter			
Ganska stort	0,078 (0,180)	0,098 (0,156)	-0,217 (0,162)
Ganska litet	0,143 (0,223)	0,168 (0,195)	-0,208 (0,201)
Mycket litet	0,721* (0,360)	0,163 (0,320)	-0,288 (0,315)
Förtroende politiker			
Ganska stort	-0,276 (0,309)	-0,071 (0,244)	0,188 (0,261)
Ganska litet	-0,226 (0,328)	0,018 (0,261)	0,231 (0,278)
Mycket litet	-0,328 (0,373)	0,070 (0,307)	0,491 (0,322)
Tillfredsställelse demokrati			
Ganska nöjd	-0,508*** (0,145)	-0,208 (0,118)	-0,463*** (0,124)
Inte särskilt nöjd	-0,584** (0,192)	-0,070 (0,163)	-0,426* (0,169)
Inte alls nöjd	-1,329*** (0,318)	-0,521 (0,304)	-1,114*** (0,303)
Förväntad beredskap militärt angrepp			
Ganska god	-0,173 (0,313)	-0,290 (0,252)	0,142 (0,256)
Inte särskild god	-0,492 (0,309)	-0,537* (0,250)	0,149 (0,253)
Inte alls god	-0,506 (0,321)	-0,564* (0,262)	0,032 (0,265)
Observationer	1,741	1,743	1,745
McFadden Pseudo R2	0,0139	0,00377	0,00675
P-värde likelihood-kvoten	>0,001	0,113	0,004

Standardfel inom parantes

*** p<0,001 ** p<0,01 * p<0,05

Vad som kan konstateras är att resultaten av denna nya analys omprövar flera av resultaten i avsnitten ovan, genom att vissa samband (alltså ovan omtalade ”skillnader” mellan grupperna) inte längre framstår som statistiskt signifikanta. Omvänt framträder också vissa nya samband. I tabell 2 verkade förtroendet för myndigheterna på olika sätt ha betydelse för både den allmänna försvarsviljan och villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll. Men i tabell 13 framstår nu bara en skillnad mellan grupperna som statistiskt signifikant, nämligen skillnaden i allmän försvarsvilja mellan de som har mycket litet respektive mycket stort förtroende för myndigheterna. Sambandet går dessutom i motsatt riktning mot vad som kunde förväntas – de med mycket litet förtroende har en signifikant starkare allmän försvarsvilja jämfört med dem som har ett mycket stort förtroende.

Vidare, i tabell 2 tycktes förtroendet för myndigheterna ha betydelse för den allmänna försvarsviljan, men i tabell 13 är alla statistiskt signifikanta skillnader uttraderade. Sammantaget innebär alltså detta att vissa av de signifikanta samband som kunde iakttas i tabellerna i avsnitten ovan mellan dessa oberoende variabler och försvarsviljan egentligen berodde på inverkan från andra variabler.

Det som verkar få bredast genomslag för försvarsviljan i denna multivariata regression är hur nöjda människor är med hur den svenska demokratin fungerar. Alla samband som i tabell 7 framstod som statistiskt signifikanta behåller sin signifikans även när inverkan från andra variabler tas med i ekvationen. Även i tabell 13 råder alltså en statistiskt signifikant skillnad i allmän försvarsvilja mellan alla grupper i förhållande till de som är mycket nöjda med den svenska demokratin. Detsamma gäller för villigheten att delta i försvaret i en icke-stridande roll. Inte heller här går det att se några signifikanta skillnader grupperna emellan när det kommer till villigheten att delta i försvaret i en stridande roll.

Den sista undersökta variabeln är den förväntade beredskapen i Sverige för att möta ett militärt angrepp. Skillnaden mot tabell 10 är att det nu endast går att finna statistiskt signifikanta resultat för villigheten att delta i försvaret i en stridande roll. De som bedömer beredskapen som inte särskilt eller inte alls god är statistiskt signifikant mer sannolika att uppge en svagare vilja att ta en stridande roll jämfört med de som bedömer en mycket god beredskap. För de två övriga formerna av försvarsvilja syns inte några signifikanta skillnader.

7 Slutsatser och diskussion

Uttrycket social sammanhållning används i denna studie som ett paraplybegrepp för att fånga in variabler som människors förtroende för Sveriges myndigheter och politiker, deras förtroende för totalförsvaret som sådant och hur tillfredsställda de är med den svenska demokratin. Denna sociala sammanhållning framhålls ofta som viktig för försvarsviljan inom olika former av offentliga publikationer, som Försvarsberedningens rapporter, regeringens propositioner och myndighetstexter. Dessa påståenden framförs ofta i definitiv form – som att det är ett uppenbart faktum att saker och ting förhåller sig på detta sätt – men vid närmare påsyn framstår påståendenas empiriska grund som ganska skral.

Resultaten av denna studie ifrågasätter påståendenas rimlighet. Givet hur sambandet ofta beskrivs mellan försvarsviljan och den sociala sammanhållningen går det att förvänta sig en tydlig linjär relation mellan dem, exempelvis på så vis att människor med stort förtroende för de svenska myndigheterna också är tydligt mer villiga att ställa upp i olika roller i försvaret. Den bild som framträder i denna studie är dock betydligt mer splittrad.

I studiens analys har sambandet mellan försvarsviljan och den sociala sammanhållningen undersökts ur flera olika perspektiv. I ett första och översiktligt steg slogs svarsalternativen samman för enkätens frågor så att de bildade positivt/jakande respektive negativt/nekande alternativ. Resultaten av denna del av analysen (genom z-tester) visade att det förvisso går att iaktta vissa statistiskt signifikanta samband men att de förmodligen är praktiskt obetydliga. Skillnaderna mellan grupperna är helt enkelt mycket små.

I ett andra steg genomfördes ett antal regressionsanalyser, med bevarade svarsalternativ. I dessa analyser jämfördes försvarsviljan (genom ordinal logistisk regression) mellan de personer som hade valt det mest positiva svarsalternativet på enkätens frågor om olika former av förtroende och tillfredsställelse med demokratin med övriga grupper. Resultaten av analysen var följande:

- **För viljan att ta en stridande roll** gick det inte att iaktta några statistiskt signifikanta samband med förtroendet för myndigheterna, politikerna eller tillfredsställelsen med demokratin. Däremot verkade viljan att ta en stridande roll vara starkare för de respondenter som bedömde den svenska beredskapen att hantera ett militärt angrepp som mycket god, jämfört med de som bedömde den som inte särskilt eller inte alls god.
- **För viljan att ta en icke-stridande roll** gick det inte att se några signifikanta samband med förtroendet för politikerna eller den förväntade beredskapen, men däremot i samtliga fall för förtroendet för myndigheterna och tillfredsställelsen med demokratin.
- **För den allmänna försvarsviljan** gick det att se signifikanta samband med förtroendet för politikerna och tillfredsställelsen med demokratin i samtliga fall, men endast i vissa fall för förtroendet för myndigheterna (jämfört med de som hade ganska stort förtroende) och den bedömda beredskapen (jämfört med de som bedömde beredskapen som inte särskilt eller inte alls god).

I ett tredje och avslutande steg av analysen undersöktes samtliga variabler tillsammans i en gemensam multivariat regressionsmodell. Vad som kan konstateras av denna analys är att de båda variablerna förtroende för myndigheter och politiker (med ett undantag) inte uppvisade några signifikanta samband med försvarsviljan (oavsett typ av försvarsvilja). Däremot tyder resultaten på att de som var mycket nöjda med hur den svenska demokratin fungerar både hade en signifikant starkare allmän försvarsvilja än andra och var mer villiga att ta en icke-stridande roll. Däremot verkade inte viljan att ta en stridande roll påverkas av tillfredsställelsen med demokratin på samma sätt; vad gäller bedömningen av beredskapen var bilden så gott som den omvända.

Enligt gällande politisk inriktning ska det civila försvaret bidra till att stärka försvarsviljan. Som har konstaterats pekas variabler som olika former av förtroende och demokrati ofta ut som en möjlig väg för att nå detta mål. Men är det en rimlig väg att gå? I inledningen till

denna studie antydde några principiella kriterier som behöver uppfyllas för att det ska vara meningsfullt att försöka stärka försvarsviljan genom en eller annan åtgärd. För att upprepa måste det för det första råda ett starkt samband mellan försvarsviljan och de variabler som åtgärden försöker manipulera, exempelvis förtroendet för myndigheterna. För det andra måste det finnas en tillräckligt stor grupp att påverka för att få nämnvärd inverkan på försvarsviljan på totalen. För det tredje måste samhället kunna påverka variabeln i fråga.

I ljuset av dessa kriterier framstår det som en tveksam ansats att försöka stärka försvarsviljan genom att på olika sätt höja den sociala sammanhållningen i samhället. Åtminstone tyder denna studie på att det inte föreligger några entydiga linjära samband dessa variabler emellan, i varje fall inte för de variabler som har undersökts i denna studie. Även när det går att se statistiskt signifikanta samband är skillnaderna mellan grupperna i praktiken tämligen små. Härutöver behöver det alltså finnas en tillräckligt stor grupp som kan påverkas. Men som framgår av tabell 1 framstår den sociala sammanhållningen i Sverige redan hög. Exempelvis var redan omkring 80 % av respondenterna (mycket eller ganska) nöjda med hur den svenska demokratin fungerar. Det ligger utanför den här studien att undersöka hur nöjda människor kan bli, men att göra alla helt tillfredsställda är sannolikt svårt. Det gör att det går att ifrågasätta hur stor den påverkansbara gruppen faktiskt är.

För att illustrera de begränsade positiva effekterna på försvarsviljan som de undersökta variablerna har går det att göra ett räkneexempel (som här utgår från siffrorna i figur 19 i bilagan). Exemplet visar effekten på den samlade viljan att ta en stridande roll utifrån en förändring i den förväntade beredskapen i Sverige att möta ett militärt angrepp, det som i denna studie kallas förtroende för totalförsvaret. Anta att det är möjligt att få alla som bedömer den svenska beredskapen som inte alls god att istället bedöma den som mycket god. Anta vidare att fördelningen av villigheten att ta en stridande roll skulle vara densamma som för de som redan innan har bedömt beredskapen som mycket god. Allt annat lika skulle då andelen mycket villiga att ta en stridande roll öka med endast 2,7 procentenheter, medan andelen ganska villiga skulle vara i stort sett oförändrad. Den praktiska betydelsen av en sådan förändring är alltså försvinnande liten.

Det går att fråga sig varför denna studies oberoende variabler inte har större påverkan på försvarsviljan. En tänkbar förklaring är att de olika formerna av förtroende och tillfredsställelsen med demokratin faktiskt är stort i Sverige *även* hos de personer som explicit säger sig ha litet förtroende eller vara missnöjda. För vad det innebär att ha en viss nivå av förtroende eller tillfredsställelse beror rimligen på vilka förväntningar en person har. Eller för att uttrycka det mer rakt: Att säga sig ha litet förtroende för myndigheterna i Sverige är förmodligen något annat än att säga samma sak som invånare i en *failed state*. Kanske är det så att litet förtroende i Sverige *til syvende og sidst* motsvarar vad som i vissa andra länder skulle beskrivas som stort förtroende.

En annan tänkbar förklaring till resultaten är att det helt enkelt är andra variabler som driver försvarsviljan än de undersökta. Det kan inte tas för givet att det är sådant som regeringsformen och statens institutioner som gör att människor är villiga att ställa upp i försvaret. Detta även om det kanske ur olika perspektiv vore önskvärt. Att stärka försvarsviljan genom att förbättra bilden av de offentliga institutionerna eller liknande vore kanske inte särskilt kontroversiellt. Men det finns sannolikt fler variabler som kan tänkas påverka försvarsviljan, som nationalism eller andra politiska och moraliska övertygelser. Variabler som dessa kan visa sig vara både svårare och mer kontroversiella att påverka.

För att identifiera verkningsfulla åtgärder behövs mer kvantitativ och kvalitativ forskning om vad som gör att en person har stark eller svag försvarsvilja. Som noterats ovan verkar variabler som förtroende och demokrati inte spela den avgörande roll som de ofta har tillskrivits. Den betyder inte nödvändigtvis att alla tänkbara variabler för social sammanhållning saknar betydelse. Men studiens resultat indikerar att de variabler som påverkar försvarsviljan sannolikt är fler och mer komplexa än vad som tidigare har antagits. En viktig forskningsfråga är därför att bättre förstå vilka faktorer som driver försvarsviljan. En möjlig väg framåt skulle kunna vara en scenariobaserad ansats. Cancino Montecinos et al. (2023) har i en förstudie föreslagit en studie med upprepade mätningar med förändrade scenarier

för att identifiera vad som påverkar försvarsviljan. Även kvalitativa studier med djupintervjuer eller fokusgrupper skulle kunna vara en möjlig väg för att öka förståelsen.

Det kan givetvis finnas flera goda skäl till att stärka den sociala sammanhållningen i Sverige. Om fler känner förtroende för myndigheter, politiker, totalförsvaret och känner sig mer tillfredsställda med demokratin är det sannolikt positivt ur många synpunkter. Men det är inte troligt att de skulle ha någon avgörande betydelse för försvarsviljan. Det kan vidare ifrågasättas hur viktigt det är att i det korta perspektivet fokusera på att stärka försvarsviljan. Att bygga ett robust totalförsvär som klarar av att omhänderta och omsätta den starka försvarsvilja som redan finns inom befolkningen framstår som ett minst lika viktigt mål, kanske rentav viktigare. Åtminstone fram till dess att mer kunskap har byggts upp kring vad som påverkar försvarsviljan.

Avslutningsvis tar vi oss friheten att framföra en personlig reflektion. Vi vet att inte alla människor övertygas av resultaten från kvantitativa studier som denna. Men mot bakgrund av våra resultat vill vi ändå väcka frågan varför vi tror att försvarsviljan är så nära kopplad till variabler som förtroende och demokrati med mera. Är det för att vi har goda skäl att anta att det förhåller sig så? Eller är det för att vi så gärna vill att det ska vara fallet? Vi skulle vara de första att se det som positivt om försvarsviljan visade sig hänga tätt samman med variabler som dessa, eftersom vi då skulle kunna stärka försvarsviljan genom att helt enkelt göra samhället bättre. Men om vi verkligen vill stärka försvarsviljan måste vi nog förhålla oss till verkligheten snarare än våra ideal.

8 Referenser

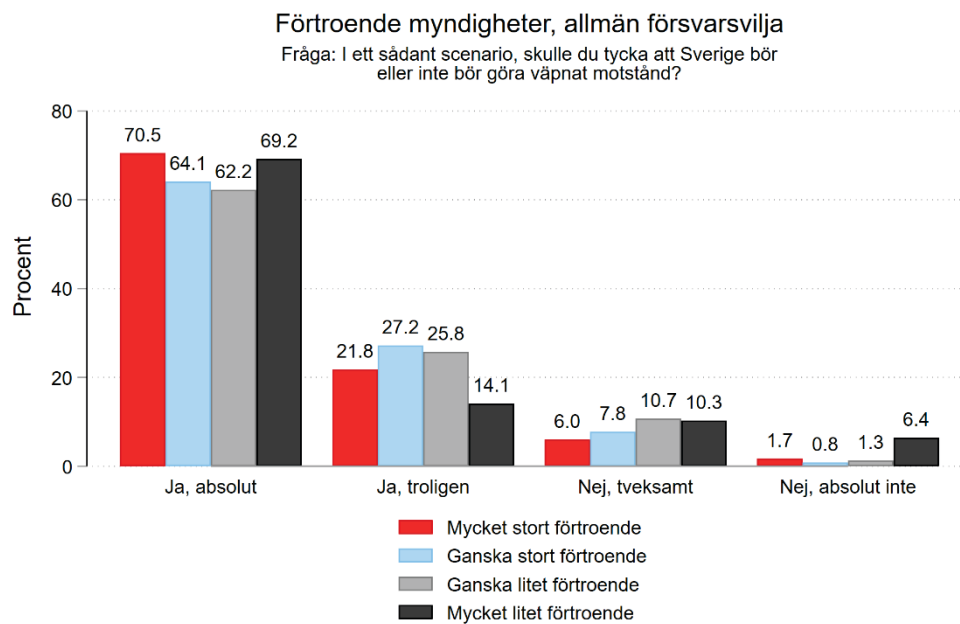
- Allison, Paul 2012. "When Can You Safely Ignore Multicollinearity?"
[www.statisticalhorizons.com](https://statisticalhorizons.com/multicollinearity). <https://statisticalhorizons.com/multicollinearity>. Besökt 2024-03-07.
- Anderson, Christopher J. & Getmansky, Anna & Hirsch-Hoefler, Sivan 2020. "Burden Sharing: Income, Inequality and Willingness to Fight". *British Journal of Political Science*. 50:1. s. 363-379.
- Andžāns, Māris & Sprūds, Andris 2020. "Three-Decade Evolution of the Willingness to Defend One's Own Country: the Case of the Baltic States". *Lithuanian Annual Strategic Review*. 18:1.
- Cancino Montecinos, Sebastian & Svenonius, Ola & Michélsen Forsgren, Miranda 2023. Vem vill försvara landet? En scenariobaserad ansats till studiet av försvarsvilja. FOI-R--5428--SE. Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Deschamps-Berger, Jenny & Oksanen, Patrik (red.) 2023. Ryska krigsskepp, dra åt helvete! En liten bok om försvarsvilja". Stockholm: Fri tanke.
- Försvarsberedningen 2017. Motståndskraft: Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025. Ds 2017:66.
- Försvarsberedningen 2019. Värnkraft: Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025. Ds 2019:8.
- Försvarsberedningen 2023. Kraftsamling: Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret. Ds 2023:34.
- Försvarsmakten & Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2016. Sverige kommer att möta utmaningarna: Gemensamma grunder (grundsyn) för en sammanhängande planering för totalförsvaret. FM2016-13584:3. MSB2016-25.
- Försvarsmakten & Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2021. Handlingskraft: Handlingsplan för att främja och utveckla en sammanhängande planering för totalförsvaret 2021-2025. FM2021-17683:2. MSB2020-16261-3.
- Försvarsmakten & Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2023. Krigets krav: En samlad bedömning av förmågan inom totalförsvaret. FM2021-17683:6. MSB 2022-08173-31.
- Modéer, Björn 1974. "Definitioner av begreppet försvarsvilja: Några kritiska kommentarer". *Psykologiskt försvar*. Nr 67. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2020. Opinioner 2020: Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap / Attityd i Karlstad AB. Slutrapport 2020-04-14.
- Petersson, Olof 2018. Medborgarna och det psykologiska försvaret. MSB 1229 – juni 2018. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Prop. 2014/15:109. Försvarspolitisk inriktning: Sveriges försvar 2016-2020.
- Prop. 2020/21:30 Totalförsvaret 2021-2025.
- Rating Group 2022. "National Poll: Ukraine at War (March 1, 2022)".
www.ratinggroup.ua. Besökt 2023-02-16.
- Regeringskansliet odaterad. "Mål för civilt försvar". www.regeringen.se. Besökt 2023-08-14.

- Rutkauskas, Virgilijus 2018. "Factors Affecting Willingness to Fight for One's Own Country: The Case of the Baltic States". *Special Operations Journal*. 4:1. s. 48-62.
- SOU 1953:27. Psykologiskt försvar.
- SOU 2020:29. En ny myndighet för att stärka det psykologiska försvaret: Betänkande av Psykförsvarsutredningen.
- Statskontoret 2017. Myndigheternas arbete med psykologiskt försvar. 2017:5.
- Torgler, Benno 2003. "Why do people go to war?". *Defence and Peace Economics*. 14:4. s. 261-280.
- Törnqvist, Kurt 1975. "Försvarsvilja och besläktade begrepp. Definitions- och mätproblem". *Psykologiskt försvar*. Nr 70. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.
- Wedebrand, Christoffer & Andersson, Herman & Dalberg, Sanna 2023. Teknisk beskrivning av enkätundersökning om krisberedskap och totalförsvar genomförd år 2022. FOI Memo 8285. Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Wedebrand, Christoffer & Andersson, Herman & Johansson, Bengt & Jonsson, Daniel artikelmanus. Arbetstitel: Stärkt försvarsvilja för ett slagkraftigt totalförsvar.
- Wedebrand, Christoffer & Andersson, Herman 2023. Den svenska allmänhetens hemberedskap och försvarsvilja: Översiktliga resultat från en enkätundersökning genomförd år 2022. FOI-R--5450--SE. Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Wedebrand, Christoffer & Jonsson, Daniel 2021. Försvarsvilja i teori och praktik: Om försvarsviljans betydelse. FOI-R--5155--SE. Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Widmalm, Sten & Persson, Thomas 2023A. Opinioner i en tid av dramatiska förändringar och kriser: Om viljan att försvara vårt land och demokratin. MPF skriftserie 4/2023, Myndigheten för psykologiskt försvar. Rapport III i skriftserien för forskningsprojektet "Det öppna samhället", Uppsala universitet.
- Widmalm, Sten & Persson, Thomas 2023B. "Upon entering NATO: Explaining defence willingness among Swedes". *European Security*.

Appendix

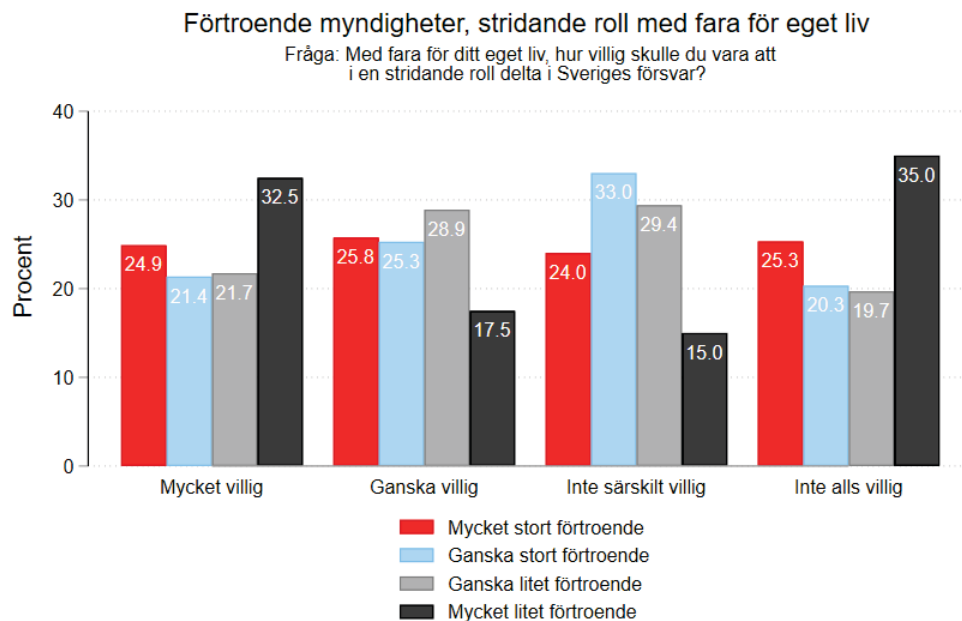
Försvarsvilja och förtroende för svenska myndigheter

Allmän försvarsvilja

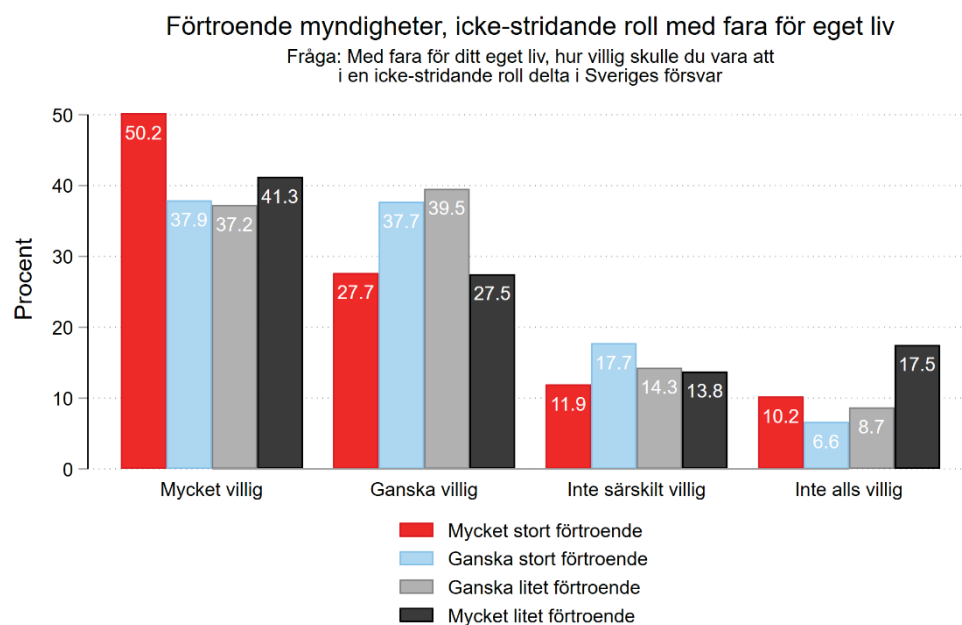

Figur 9: Allmän försvarsvilja, förtroende för svenska myndigheter

Personlig försvarsvilja

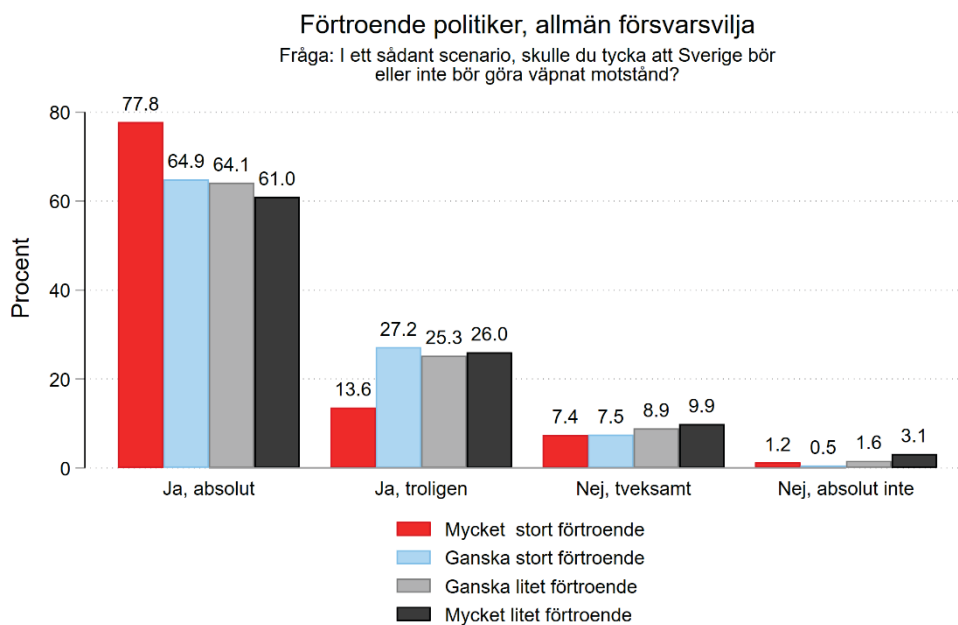
Figur 10: Stridande roll, förtroende för svenska myndigheter

Figur 11: Icke-stridande roll, förtroende för svenska myndigheter

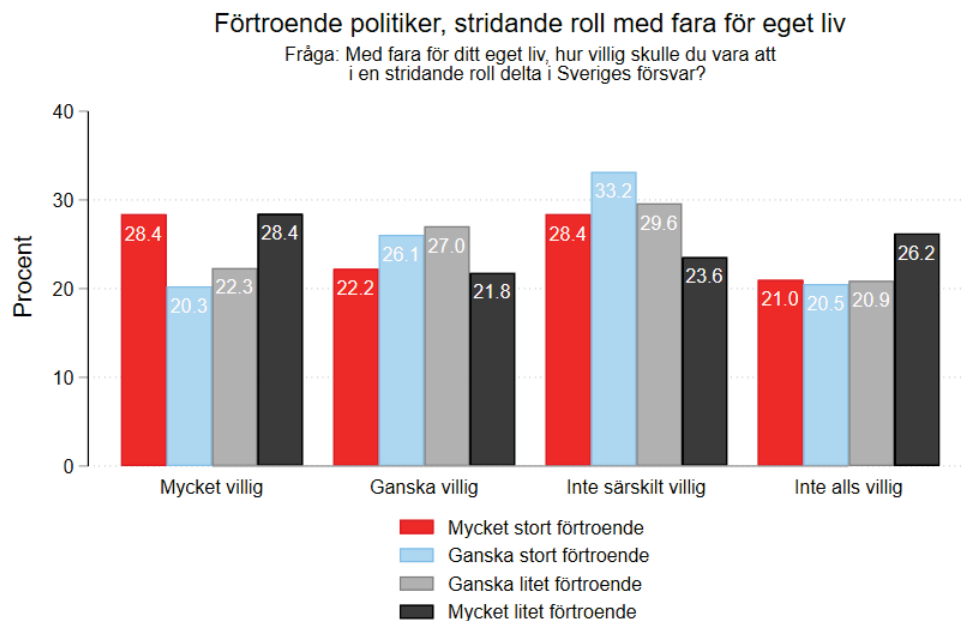
Försvarsvilja och förtroende för svenska politiker

Allmän försvarsvilja

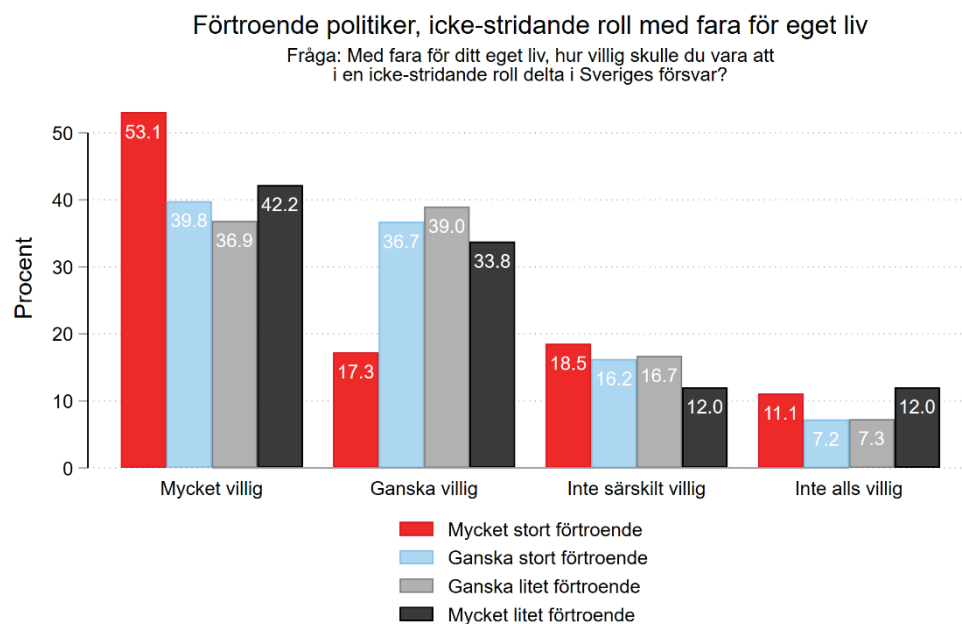

Figur 12: Allmän försvarsvilja, förtroende för svenska politiker

Personlig försvarsvilja

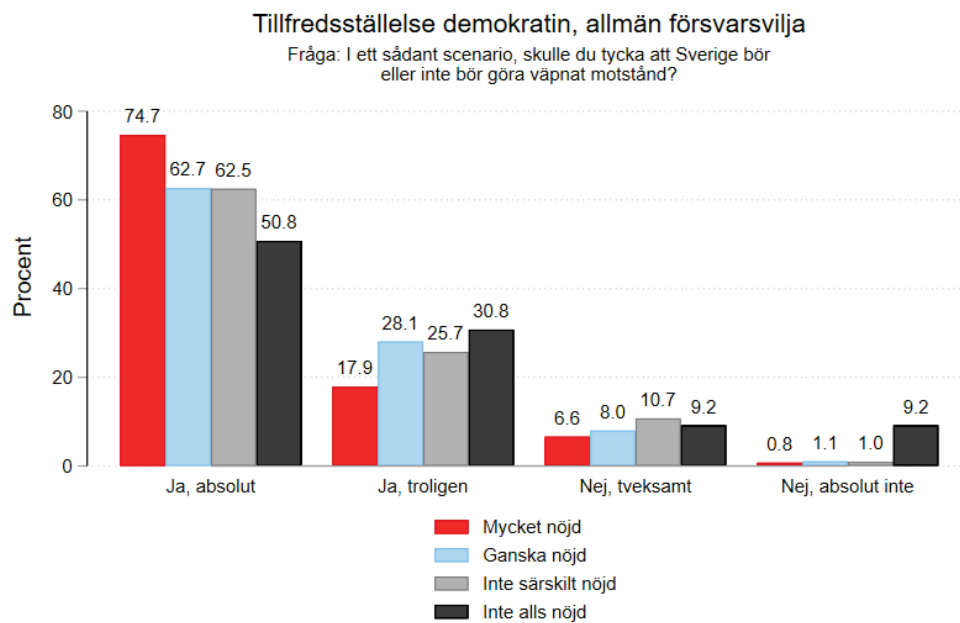
Figur 13: Stridande roll, förtroende för svenska politiker

Figur 14: Icke-stridande roll, förtroende för svenska politiker

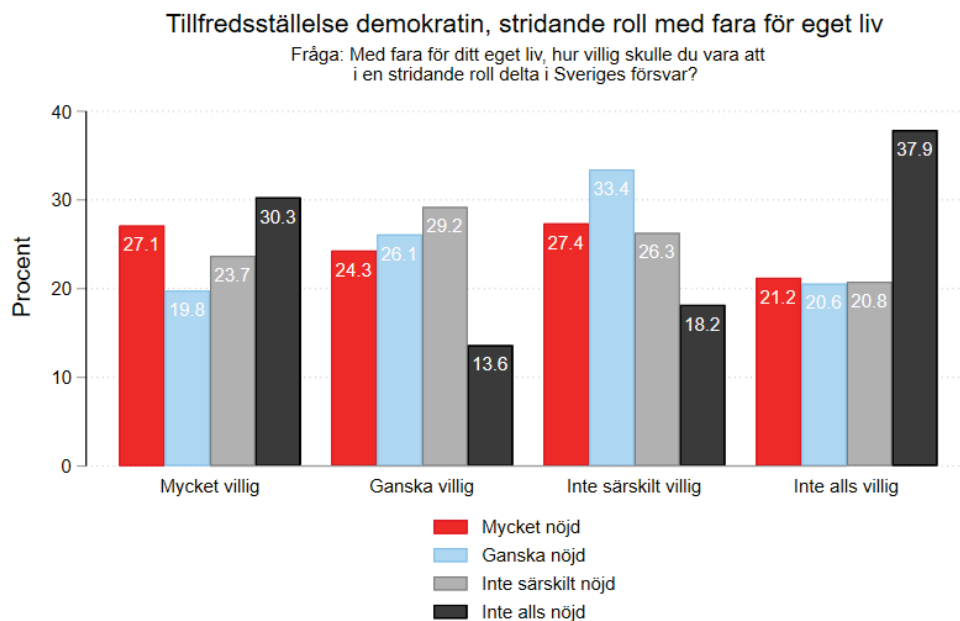
Försvarsvilja och tillfredsställelse med den svenska demokratin

Allmän försvarsvilja

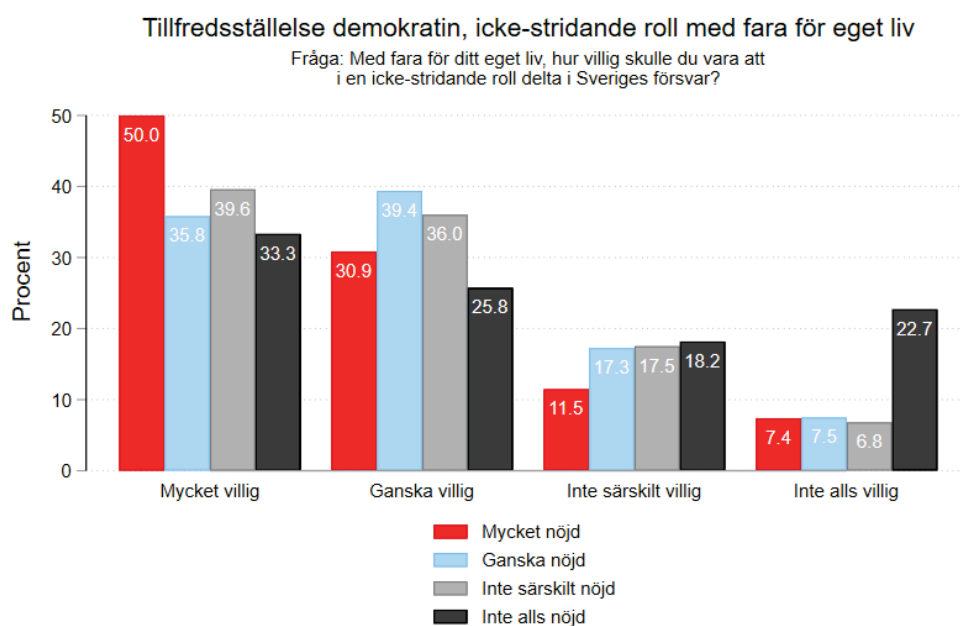

Figur 15: Allmän försvarsvilja, tillfredsställelse med den svenska demokratin

Personlig försvarsvilja

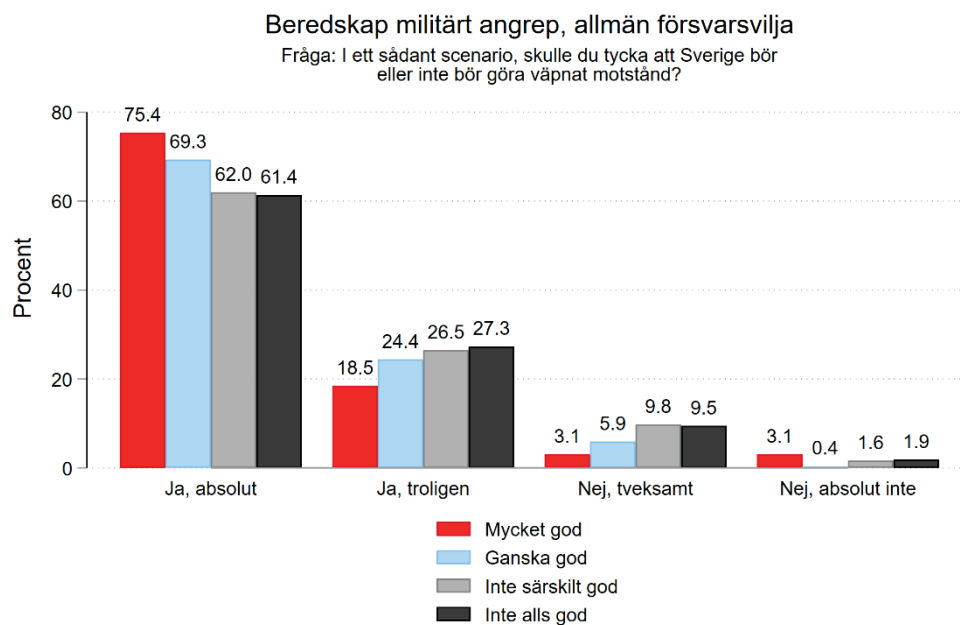
Figur 16: Stridande roll, tillfredsställelse med den svenska demokratin

Figur 17: Icke-stridande roll, tillfredsställelse med den svenska demokratin

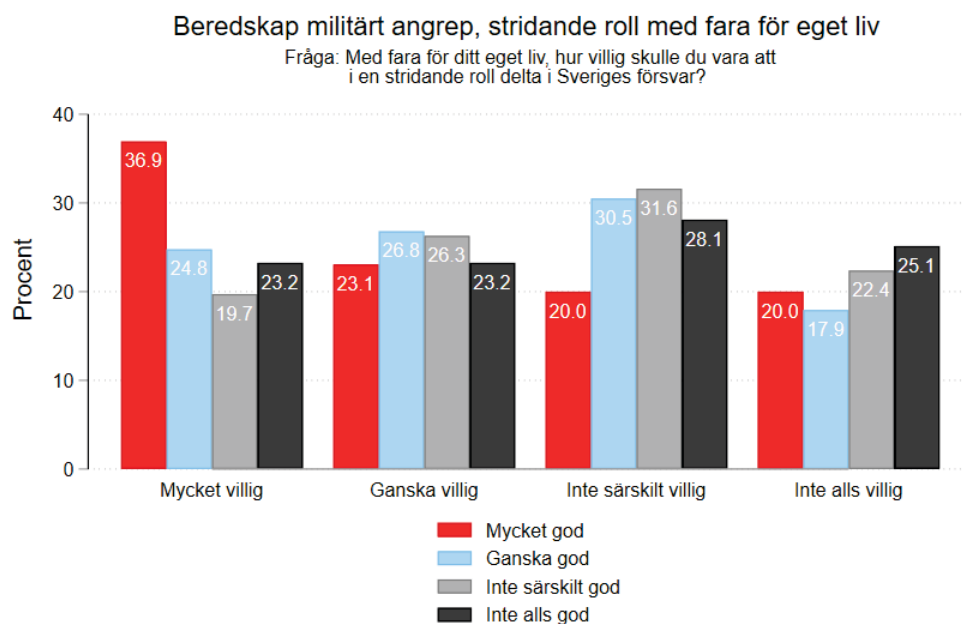
Försvarsvilja och förväntad beredskap militärt angrepp

Allmän försvarsvilja

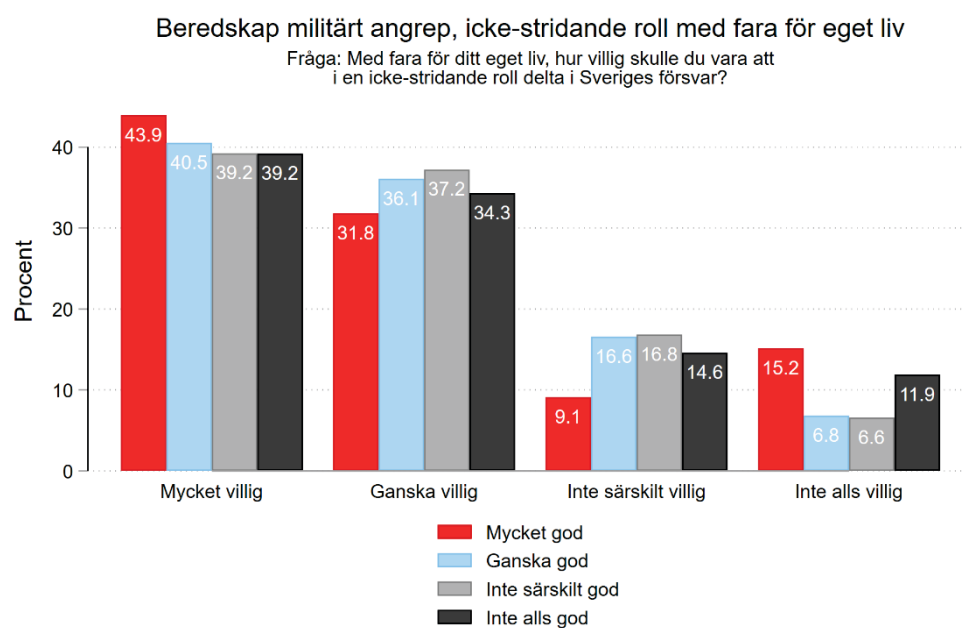

Figur 18: Allmän försvarsvilja, förväntad beredskap militärt angrepp

Personlig försvarsvilja

Figur 19: Stridande roll, förväntad beredskap militärt angrepp

Figur 20: Icke-stridande roll, förväntad beredskap militärt angrepp

